

การขยายขอบเขตและอำนาจของศาลต่างประเทศ

หลังสนธิสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ ไทยและอังกฤษได้ร่วมมือกันขยายขอบเขตของระบบศาลต่างประเทศให้กว้างขวางขึ้น โดยอังกฤษขอให้ไทยตั้งศาลต่างประเทศตามเมืองสำคัญ ๆ ในภาคเหนือ เช่น เมืองน่าน เมืองนครลำปาง และเสนาให้ศาลเมืองหลาย ๆ เมืองที่มีคนในบังคับอังกฤษอาศัยอยู่มาก ทำหน้าที่ของศาลต่างประเทศพิจารณาคดีเกี่ยวกับคนในบังคับที่เป็นคดีเล็กน้อยอีกด้วย นอกเหนือจากอังกฤษซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจชาติแรกที่แนะนำให้ไทยใช้อำนาจทางการศาลเพิ่มขึ้นด้วยการใช้ระบบศาลต่างประเทศแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ และปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ฝรั่งเศส อิตาลีและเดนมาร์กก็ยอมรับระบบศาลต่างประเทศเหนือคนในบังคับชาวเอเชียของตนในเขต ๕ เมือง ในภาคเหนือเช่นเดียวกับอังกฤษ ต่อมาขอบเขตและอำนาจของศาลต่างประเทศได้ขยายไปทั่วพระราชอาณาจักรตามสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๘ และสัญญาไทยอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

เหตุผลที่ไทยและชาติมหาอำนาจตะวันตกร่วมมือกันขยายขอบเขตอำนาจของศาลต่างประเทศ มี ๓ ประการ คือ ความจำเป็นของต่างชาติที่มีปัญหาบุคคลากรและงบประมาณไม่เพียงพอที่จะควบคุมคนในบังคับของตนที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในไทย การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างไทยกับชาติมหาอำนาจบางชาติ เช่น อังกฤษและฝรั่งเศส และ การปฏิรูปการศาลและกฎหมายของไทย

เหตุผลประการแรก คือ ความจำเป็นของต่างชาติที่มีปัญหาบุคคลากรและงบประมาณไม่พอเพียงที่จะดูแลควบคุมคนในบังคับของตนที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป เหตุผลนี้เห็นได้ชัดเจนในกรณีของอังกฤษ เมื่อ นายเคอ บุนเซน รับตำแหน่งราชทูต

อังกฤษประจำกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ นั้น ประสบปัญหาบุคคลากรของสถานทูตและ
งบประมาณไม่เพียงพอที่จะควบคุมคนในบังคับอังกฤษในไทยที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ
ในภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากอังกฤษยึดครองพม่าทั้งหมดและรัฐไทย-
ใหญ่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินได้ในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ต่อมาก็ได้รัฐไทยใหญ่ทาง
ตะวันออกของแม่น้ำสาละวินรวมทั้งเชียงใหม่ ทำให้ชาวพม่าและไทยใหญ่ที่เดินทางเข้า
มาทำมาหากินในภาคเหนือของไทยมีฐานะเป็นคนในบังคับอังกฤษทั้งหมด ประกอบกับ
ธุรกิจป่าไม้ในภาคเหนือได้เปลี่ยนรูปแบบจากการค้าของพ่อค้าเอกชนมาเป็นบริษัทใหญ่ ๆ
ของชาวยุโรป ในช่วง พ.ศ. ๒๔๒๕ - ๒๔๓๕ มีบริษัทป่าไม้ที่มีเงินทุนหมุนเวียนไม่ต่ำ
กว่าปีละหนึ่งล้านปอนด์ หลายบริษัทเข้ามาลงทุน บริษัทเหล่านี้มีสาขาอยู่ตามเมืองต่าง ๆ
เช่น เมืองยวม เมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณฝั่งแม่น้ำสาละวิน เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง
เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองสวรรคโลกและเมืองระแหง ตามสาขาของบริษัทเหล่านี้มีจุม
ชนของคนในบังคับจำนวนมาก มีทั้งคนในบังคับชาวยุโรป ซึ่งเป็นผู้จัดการหรือผู้ช่วยและ
คนในบังคับเชื้อสายเอเชียซึ่งเป็นลูกจ้างแรงงาน^๑

จำนวนคนในบังคับอังกฤษในภาคเหนือเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากบันทึก
รายงานของกงสุลเบกเกต (Mr. Beckett) ได้เปรียบเทียบให้เห็นจำนวนคนใน
บังคับที่เพิ่มขึ้นในภาคเหนือ โดยในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๒๗ มีชาวพม่ามาขอจดทะเบียนเป็น
คนในบังคับอังกฤษเพียง ๕๐ คน และไทยใหญ่เพียง ๒๐ - ๓๐ คน แต่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕
ปรากฏว่าจำนวนคนมาขอจดทะเบียนเพิ่มขึ้นอย่างมาก มีชาวพม่ามาขอจดทะเบียนถึง
๕๐๐ คน และไทยใหญ่ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ คน นอกจากนี้ยังมีชาวอินเดียเข้ามาในระยะ
เวลาใกล้เคียงกันอีกประมาณ ๓๐๐ คน ส่วนคนเชื้อสายอังกฤษแท้ ๆ เพิ่มจาก ๒ - ๓
คน ในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นมากกว่า ๕๐ คน คนในบังคับอังกฤษเหล่านี้ไม่ได้อาศัย

^๑P.R.O., Inclosure 1 in No. 1. Memorandum by Consul ^u
Beckett, Feb, 1904.

อยู่เฉพาะในเมืองเชียงใหม่เหมือนแต่ก่อน แต่กระจัดกระจายอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือทำให้ยากต่อการควบคุมดูแลของสถานทูตอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ดังนั้นวิธีแก้ปัญหาที่อังกฤษจำเป็นต้องใช้ คือ ยอมขยายขอบเขตอำนาจศาลต่างประเทศออกไปเพื่อควบคุมคนในบังคับอังกฤษและพิจารณาตัดสินคดีความที่เกิดขึ้น^๑

เหตุผลที่สอง คือ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ไทยยอมเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสตามสัญญาไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๗ และ พ.ศ. ๒๔๔๘ และเสียดินแดนให้อังกฤษตามสัญญาไทย-อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ดังจะได้กล่าวโดยละเอียดในตอนต่อไป

เหตุผลที่สาม คือ ความพยายามในการปฏิรูปการศาลและกฎหมายของไทย ได้สถาปนากระทรวงยุติธรรมขึ้นในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๕ เพื่อแยกงานทางด้านการศึกษาออกจากหน่วยงานอื่น ๆ ให้เป็นหน่วยงานเฉพาะที่มีประสิทธิภาพดีกว่าเดิม ในส่วนที่เกี่ยวกับการศาลหัวเมือง รัฐบาลประกาศตั้งข้าหลวงพิเศษชั้นประจำการ ๓ นาย เป็นผู้จัดการแก้ไขธรรมเนียมการศาลยุติธรรมในหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๔๐^๒ ในปีเดียวกันนี้เองรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ซึ่งเป็นที่รังเกียจของชาติตะวันตก โดยให้ยกเลิกการทรมานดูความด้วยวิธีต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ห้ามการทรมานเพื่อคาดค้นเอาคำให้การใด ๆ จากจำเลย และให้ผู้ที่พินาศคดีสินโดยไขพยานหลักฐานตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน

^๑ Ibid.

^๒ พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ กับ

เรื่องประกอบ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๗),
หน้า ๒๒๑.

พ.ศ. ๒๔๓๘^๑

ในภาคเหนือไทยได้มอบหมายให้หลวงจรรยาอุทิศฤกษ์รับหน้าที่ข้าหลวงพิเศษจักษุการศาล หลวงจรรยาได้รวมมือกับข้าหลวงใหญ่และเจ้านายวางกฎเกณฑ์ระเบียบการศาล และจัดตั้งบุคคลที่เหมาะสมเข้ารับตำแหน่งผู้พิพากษาตามเมืองต่าง ๆ เพื่อที่จะให้การจักษุการศาลในภาคเหนือสอดคล้องกับการปฏิรูปกฎหมายที่กระทรวงยุติธรรมกำลังดำเนินการอยู่และเพื่อให้ขบวนการยุติธรรมมีมาตรฐานตามแบบตะวันตก หลวงจรรยาจึงพยายามจัดให้ข้าราชการไทยที่มีความสามารถเข้ารับตำแหน่งทางด้านการศึกษาแทน เจ้านายพื้นเมืองซึ่งไม่มีความรู้กฎหมายแบบสมัยใหม่^๒

จากการจักษุการศาลดังกล่าวมีผลให้กงสุลอังกฤษเห็นความตั้งใจอย่างจริงจังของไทยในการปรับปรุงขบวนการยุติธรรม จึงยินยอมให้ศาลไทยตามเมืองต่าง ๆ หน้าที่ที่พิจารณาคดีความเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษตามกฎหมายเกณฑ์ของศาลต่างประเทศ

การขยายขอบเขตของศาลต่างประเทศเริ่มในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ หลังจากไทยและอังกฤษลงนามในสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ ตามสัญญานั้นรองกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่มีอำนาจดูแลคนในบังคับอังกฤษในเขตสามเมือง คือ เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน รัฐบาลอังกฤษได้ขอให้ไทยรวมแพรวและน่านไว้ในเขตอำนาจของรองกงสุลที่เชียงใหม่ด้วย เพราะเห็นว่าการติดต่อระหว่างแพรว น่าน กับเชียงใหม่สะดวกกว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ม.นุ อุดมเวช, "การปฏิรูปการศาลส่วนกลางของกระทรวงยุติธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗๕.

^๒หจข., ร.๕ บ. ๘/๒๑, เรื่องรายงานประชุมจักระเบียบการศาลในมณฑลวันตกเฉียงเหนือ (๑ - ๗ ส.ค. ๑๑๕).

คิดต่อไปที่กรุงเทพฯ รัฐบาลไทยพิจารณาโดยฉันทันทีแล้วตกลง เห็นชอบกับขอเสนอ
ของรัฐบาลอังกฤษ โดยเห็นว่า การที่คนในบังคับอังกฤษในแพร์และน่านจะต้องขึ้น
ศาลต่างประเทศเชียงใหม่เป็นผลก็ต่อฝ่ายไทยเพราะ "...ถ้าไปในสัญญาเชียงใหม่
เรามีแต่ปัญญากับปากไปคุยเขี่ย แต่ความคงต้องส่งให้ตระลาการเราชำระ เห็นว่าจะ
ทำฤทธิเดชได้มากกว่าไปตามสัญญาใหญ่..."^๑

เฉพาะในภาคเหนือของไทยตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๒๒ - ๒๔๕๐ ได้มีการ
ขยายขอบเขตและอำนาจศาลต่างประเทศหลายครั้ง คือ การขยายอำนาจศาลต่าง
ประเทศไปยังเมือง เถิน ระแหง อุดรคิตต์ สวรรคโลก สุโขทัย ใน พ.ศ. ๒๔๓๘
การตั้งศาลต่างประเทศเมืองน่าน พ.ศ. ๒๔๔๐ การตั้งศาลต่างประเทศเมืองลำปาง
พ.ศ. ๒๔๔๕ และการตั้งศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๕๐

การขยายขอบเขตอำนาจศาลต่างประเทศไปยังเมือง เถิน ระแหง อุดรคิตต์ สวรรคโลก
และสุโขทัย พ.ศ. ๒๔๓๘

การขยายขอบเขตอำนาจศาลต่างประเทศครั้งนี้เป็นไปด้วยความเห็นพ้อง
ต้องกันระหว่างรัฐบาลไทยและกงสุลอังกฤษโดยในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ รัฐบาลไทยได้รวม
เมืองเถินไว้ในเขตอำนาจของข้าหลวงใหญ่ที่เชียงใหม่ นายเคอ บุนเซน ราชทูตอังกฤษ
จึงขอให้รัฐบาลไทยรวมเมืองเถินไว้ในเขตอำนาจของรองกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ด้วย
โดยไม่ต้องมีการเจรจากดลงกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนอีก ทั้งนี้ให้เป็นไปตามมาตรา ๔
ของกฎข้อบังคับรัฐสภาอังกฤษเกี่ยวกับประเทศไทย (Order in Council) ซึ่งรัฐบาล
อังกฤษประกาศใช้ในวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๗ ให้ขยายอำนาจศาลต่างประเทศ

^๑ หจข., ร.๕ บ. ๑.๒/๑๐ ร. ที่ ๒๕๐/๔๖, พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้า
เจ้าห้ามหลากรมพระบารามปรบัษ (ม.ก. - มี.ค. ๑๐๓).

เมืองเชียงใหม่ไปยังเมืองแพร่และน่าน โดยไม่ต้องตั้งคณะกรรมการพิจารณาหรือออก
อนุมัติบัตรอีก^๑

พระเจ้าอนงยาเชอกรมหมื่นเทววงศ์โรปการ เสนาบดีกระทรวงต่าง
ประเทศ เห็นเป็นโอกาสดีที่จะขยายขอบเขตของศาลต่างประเทศออกไป จึงเสนอ
ให้รวมเขตเมืองระแหง กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ พิษณุโลก สุโขทัย พิษัย สวรรคโลก
และพิจิตร ซึ่งการคมนาคมไปเชียงใหม่สะดวกกว่าลงมากรุงเทพฯ เขตดังกล่าวอยู่
ใต้อำนาจกงสุลฝรั่งเศสที่เมืองน่านอยู่แล้ว จึงสมควรที่รองกงสุลอังกฤษจะมีอำนาจ
ครอบคลุมถึงด้วย เพื่อความสะดวกเมื่อเกิดคดีความระหว่างคนในบังคับของทั้งสอง
ชาติ^๒ นายเคอ บุนเซน เห็นด้วยกับข้อเสนอของฝ่ายไทย ประกอบกับสถานทูตอังกฤษ
กำลังประสบปัญหาขาดบุคคลากรและงบประมาณที่จะดูแลคนในบังคับของตนซึ่งกระจัด
กระจายตามเมืองเล็กเมืองน้อย ต้องอาศัยความร่วมมือจากข้าราชการไทย นายเคอ
บุนเซน เองเป็นผู้มีความคิดเสรีนิยม^๓ ไม่ต้องการใช้อำนาจศาลองสุลที่มีอยู่อย่างเข้ม
งวดจึงได้ยอมผันให้ไทยมีโอกาสทดลองใช้ระบบศาลต่างประเทศในขอบเขตที่กว้างขวาง
กว่าเดิม โดยยินยอมให้เมืองเถิน ระแหง สวรรคโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์และพิษัยอยู่ใน
เขตอำนาจของรองกงสุลอังกฤษ ซึ่งเท่ากับยอมรับให้ศาลต่างประเทศเชียงใหม่มีอำนาจ

^๑ หจข., ร.๕ ค. ๑๘/๓, หนังสือราชการปี ร.ศ. ๑๑๕ เรื่องขยายเขต
แขวงกงสุลอังกฤษเมืองเชียงใหม่ (๕ เม.ย. ๑๑๔ - ๒๕ ต.ค. ๑๑๕).

^๒ Chandran Jeshuran and Thamsook Numnonda, The Northern
Malay States, 1896 - 1909 from Siamese Suzerainty to British
Protection [n.p., n.d.], ch. 2, p. 28.

^๓ Ibid., pp. 2 - 29.

ลงมาถึงเมืองต่าง ๆ เหล่านั้นตามข้อบังคับของสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ คดีความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษที่พำนักอาศัยอยู่ในเมืองเหล่านี้ต้องส่งไปพิจารณาตัดสินที่ศาลต่างประเทศเชียงใหม่ทั้งหมด ไม่ต้องส่งมาที่กรุงเทพฯ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นคำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสด็จตรวจราชการมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือไปปรึกษาหารือกับนายแบกเก็ค กงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่เกี่ยวกับอำนาจศาลต่างประเทศซึ่งได้ขยายขอบเขตออกไปตามเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือ เพื่อให้ความสะดวกยิ่งขึ้นแก่คนในบังคับอังกฤษและคนในบังคับไทยที่มีคดีความเกี่ยวข้องกัน พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นคำรงราชานุภาพ จึงเสนอให้ศาลเมืองต่าง ๆ เช่น อุดรคิถด์ สวรรคโลก สุโขทัย พิษณุ และระแหง ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลต่างประเทศเชียงใหม่ เดิมมีหน้าที่เพียงส่งคดีความไปให้ศาลต่างประเทศเชียงใหม่พิจารณาคัดสิน ให้มีหน้าที่เพิ่มขึ้น โดยทำหน้าที่ชั้นต้นของศาลต่างประเทศ กล่าวคือ ศาลในเมืองดังกล่าวจะเป็นศาลชำระความชั้นต้นโดยใช้ข้อบังคับธรรมเนียมศาลและค่าธรรมเนียมตามกำหนดกฎเกณฑ์ของศาลต่างประเทศเชียงใหม่ ในคดีแพ่งและคดีอาญาที่คู่ความไม่พอใจการดำเนินงานของศาล คู่ความมีสิทธิยื่นขอให้ผู้พิพากษาศาลเมืองส่งคดีความไปชำระตัดสินที่ศาลต่างประเทศเชียงใหม่ เพื่อให้การปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้พิพากษาศาลเมืองจะต้องส่งสำนวนความและโจทก์จำเลยไปยังศาลต่างประเทศโดยเร็ว และผู้พิพากษาศาลเมืองมีอำนาจส่งหนังสือไปมากับผู้พิพากษาศาลต่างประเทศได้โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับข้าหลวงใหญ่ที่เชียงใหม่

พ.ศ., ร.๕ ต. ๘/๑๐, เรื่องจัดการศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่

(๕ ก.พ. ๑๑๓ - ๓๐ เม.ย. ๑๑๕).

ข้อเสนอของไทยได้รับการยินยอมจากฝ่ายอังกฤษด้วยดี ราชทูตอังกฤษได้แนะนำให้รวมเมืองแพร่ในข้อตกลงขยายอำนาจศาลคังกล่าวด้วย เพราะเมืองแพร่มีค่านับในบังคับอังกฤษอาศัยอยู่มากเช่นกัน และเพื่อความสะดวกได้ขอให้ผู้พิพากษาศาลเมืองพิษณุโลกและเมืองนครสวรรค์ ซึ่งอยู่นอกข้อตกลงมีอำนาจพิจารณาคดีคนในบังคับอังกฤษได้ ตามมาตรา ๔ ของสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ ในเวลาที่มีกงสุลอังกฤษหรือผู้แทนกงสุลอยู่ในศาลนั้น ๆ ด้วย สำหรับเมืองอื่น ๆ ที่มีคนในบังคับอังกฤษอาศัยอยู่มาก ราชทูตอังกฤษเสนอให้ผู้พิพากษาศาลต่างประเทศร่วมกับกงสุลอังกฤษ หรือตัวแทนจากเชียงใหม่เดินทางไปพิจารณาคดีความตามศาลเมืองต่าง ๆ ตามความจำเป็น หากผู้พิพากษาศาลต่างประเทศเดินทางไปด้วยตนเองไม่ได้ ก็อาจมอบหมายให้ผู้พิพากษาใหญ่ในเขตนั้น ๆ ทำหน้าที่ชำระคดีสันติคดีความร่วมกับกงสุลหรือผู้แทนกงสุล โดยใช้กฎข้อบังคับของศาลต่างประเทศ

การที่อังกฤษยอมให้ระบบศาลต่างประเทศขยายออกไปตามเมืองต่าง ๆ โดยให้ศาลเมืองทำหน้าที่ชั้นต้นของศาลต่างประเทศได้ดังกล่าว ทางกระทรวงต่างประเทศถือว่าเป็นความสำเร็จของระบบศาลต่างประเทศ ที่ทำให้อังกฤษยอมให้ศาลไทยมีอำนาจเพิ่มขึ้นบ้างโดยยอมให้ศาลเมืองซึ่งเดิมไม่มีอำนาจเกี่ยวข้องกับคดีของคนในบังคับใดมีบทบาทเพิ่มขึ้นบ้าง แม้เพียงเล็กน้อยแต่ไทยก็หวังว่าจะเป็นการปูทางไปสู่อำนาจทางการศาลเหนือคนในบังคับอังกฤษในขอบเขตที่กว้างขวางกว่าเดิม

การขยายของเขตอำนาจศาลต่างประเทศตามเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือนี้มีปัญหาเพียงเล็กน้อยคือ ศาลเมืองต่าง ๆ ในระยะเวลาดังกล่าว เพิ่งจะเริ่มปรับปรุงขึ้นมา ยังไม่มีประสิทธิภาพสมบูรณ์เพราะกระทรวงยุติธรรมยังไม่ได้ส่งข้าราชการไปประจำเพียงแต่มอบหมายให้ข้าราชการไทยฝ่ายปกครองที่ประจำอยู่ก่อนแล้วทำหน้าที่

ทางการศาลไปด้วย ดังนั้นการที่ศาลเมืองต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับคดีความของคนใน
 บังคับด้วยจึงเป็นเรื่องที่สร้างความหนักใจให้แก่กระทรวงยุติธรรมมาก ทางฝ่าย
 อังกฤษเองก็ยังไม่มั่นใจว่าศาลเมืองต่าง ๆ พร้อมทั้งจะทำหน้าที่ของศาลต่างประเทศใน
 ระดับหนึ่งได้ จึงทำการตรวจสอบ โดยส่งนายไลล์ ผู้จะขึ้นไปรับตำแหน่งรองกงสุล
 อังกฤษประจำเมืองน่านให้เดินทางไปชำระคดีความร่วมกับผู้พิพากษาศาลเมืองต่าง ๆ
 ตามขอตกลง แต่มีจุดประสงค์จะไปตรวจราชการศาล โดยไม่ให้ฝ่ายไทยรู้ตัวเพราะ
 นายไลล์ไม่ใ้แจ้งกำหนดการเดินทางที่แน่นอนให้กระทรวงต่างประเทศทราบล่วงหน้า
 แต่แจ้งอย่างกระชั้นชิดในวันเดินทางนั่นเอง จึงปรากฏว่าเมื่อนายไลล์เดินทางไปถึง
 เมืองต่าง ๆ ผู้ราชการเมืองยังไม่ได้รับคำสั่งอย่างใดจากกรุงเทพฯ บางเมืองไม่
 มีผู้พิพากษาประจำอยู่ ผู้ราชการเมืองต้องทำหน้าที่แทน^๒ แต่การตรวจการของนาย
 ไลล์เป็นไปอย่างเรียบร้อย เพราะข้าราชการไทยในเมืองต่าง ๆ ปฏิบัติหน้าที่ได้ดีพอ
 สมควร จึงไม่มีการตำหนิหรือร้องเรียนจากสถานทูตอังกฤษแต่อย่างใด

ศาลต่างประเทศเมืองน่าน พ.ศ. ๒๔๕๐

ตามขอตกลงเพิ่มเติมสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ เมืองน่านอยู่ในเขต
 อำนาจของศาลต่างประเทศเชียงใหม่ เมื่อเกิดคดีความเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ
 ต้องส่งไปยังศาลต่างประเทศเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะในระยะแรกคนในบังคับอังกฤษ

^๑ หจข., ร.๕ ต. ๕.๑/๘๘, เรื่องมิสเตอร์ไลล์จะไปชำระความพร้อมกับ
 ผู้พิพากษาไทยในคดีความที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษที่เมืองน่านและหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 (๒๑ ม.ค. ๑๑๘ - ๕ เม.ย. ๑๑๙).

^๒ หจข., ร.๕ ต. ๘/๑๐, เรื่องจัดการศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่
 (๕ ก.พ. ๑๑๙ - ๓๐ เม.ย. ๑๑๙).

ในเมืองน่านยังไม่มากนัก การทำป่าไม้กำลังขยายตัวอย่างกว้างขวางอยู่ในเขตเมือง
เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับในเมืองน่านนั้นเจ้านายมักทำ
ป่าไม้เองแล้วขายไม้ให้แก่พ่อค้าและบริษัท ไม่ได้อนุญาตให้บุคคลอื่นทำป่าไม้มากนัก
ต่างจากเจ้านายเมืองนคร เชียงใหม่ ลำปางและลำพูนที่ไม่ได้ดำเนินกิจการป่าไม้เอง
แต่ได้ผลประโยชน์จากการให้สัมปทานแก่ผู้ขอ จากค่าตัด ค่าขายขวงป่า และค่าตราทำ
ให้ต้องเกี่ยวข้องกับคนในบังคับมากจึงเกิดปัญหาคือความกันได้ง่าย ในขณะที่เมืองน่าน
คนในบังคับเกี่ยวข้องกับป่าไม้น้อย คือความจึงไม่ค่อยเกิดขึ้น มาในระยะหลังไทยเริ่ม
เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการต่างประเทศที่น่าน เนื่องจากสาเหตุ ๒ ประการ คือ
ทางการศาล และทางการเมือง

ทางการศาล จำนวนคนในบังคับอังกฤษที่น่านเริ่มเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ
เนื่องจากการทำป่าไม้ในเขตเชียงใหม่ ลำปางและลำพูนเริ่มถึงจุดอิ่มตัว บริษัทป่าไม้
ต่าง ๆ จึงขยายงานเข้าไปที่แพร่และน่าน มีการตั้งสาขาของบริษัทที่น่านหลายแห่ง
จึงมีชุมชนของคนในบังคับอังกฤษมากขึ้น การตั้งศาลต่างประเทศที่เมืองน่านจะทำให้
คนในบังคับอังกฤษได้รับความสะดวกในการฟ้องคดีความเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ต้องเสีย
เวลาเดินทางไปถึงเชียงใหม่ นอกจากนี้การตั้งศาลต่างประเทศที่น่านโดยมีรองกงสุล
อังกฤษมาประจำอยู่ จะมีผลพลอยได้ไปถึงคดีความระหว่างคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส
ที่เกิดเพิ่มมากขึ้น เพราะหลังจากที่ฝรั่งเศสยึดครองเขมรและลาวบางส่วนได้ กงสุล
ฝรั่งเศสก็ถือว่าคนที่มาจากลาวและเขมรเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส คนเหล่านี้เดินทางไป
มารับจ้างเป็นแรงงานที่เมืองน่านเป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดมีคดีความระหว่างคนใน
บังคับอังกฤษและฝรั่งเศสก็ต้องส่งไปที่เชียงใหม่ เป็นการยุ่งยาก ประกอบกับฝรั่งเศส

๑๗๕. ร.๕ ม. ๑๖.๑/๕, รายงานป่าไม้พระยาศรีสทเทพ (๓ ก.พ.

มีกงสุลประจำที่น่านตามข้อตกลงไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ แล้ว พระพรหมสุรินทร์
ข้าหลวงไทยประจำเมืองน่านเสนอให้ตั้งรองกงสุลอังกฤษที่น่าน โดยมีอำนาจดูแลเมือง
น่าน แพร่ และเมืองใกล้เคียง โดยให้เหตุผลว่า "...ถ้าไม่มีไวซกงสุลอังกฤษที่เมือง
นี้ เมื่อมีคนในบังคับอังกฤษกับฝรั่งเศส เป็นความกันก็จะต้องไปเชียงใหม่ ดูลำบากมาก
ทั้งสองฝ่าย และเรื่องคนในบังคับอังกฤษกับฝรั่งเศสเป็นความกันนี้ เมื่อฉันไปที่เมืองแพร่
ม.ฮาร์วีนบอกกับฉันว่ามีหลายสิบเรื่อง..."^๑

ทางด้านการเมือง การตั้งศาลต่างประเทศที่น่านนี้ทั้งไทยและอังกฤษต้องการ
ควบคุมการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสในภาคเหนือ ฝรั่งเศสตั้งกงสุลที่เมืองน่านตามขอ
ตกลงไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ กงสุลฝรั่งเศสประจำน่านพยายามวางรากฐานอิทธิ-
พลทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยกงสุลฝรั่งเศสพยายามเข้าใกล้ชิดกับชนชั้นสูงกับ
เจ้านายขุนนางเมืองน่าน ได้เข้าพบคัดต่อราชการและเสนอให้เจ้านายชำระคดีความ
ที่คนในบังคับฝรั่งเศสฟ้องร้องราษฎรพื้นเมือง โดยไม่ยอมรับอำนาจของศาลต่างประเทศ
ที่เชียงใหม่และข้าหลวงไทยประจำน่าน^๒ ทำให้ไทยหัวนเกรงว่าฝรั่งเศสจะเข้าผูก
เจ้านายพื้นเมืองให้เอาใจออกจากไทยและหันไปฝากฝังข้างฝรั่งเศส ทางด้านเศรษฐกิจ
กงสุลฝรั่งเศสได้เรียกร้องให้ไทยจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษและฝรั่งเศส
ให้ทัดเทียมกัน ทำให้ในการขยายอำนาจของฝรั่งเศสทำให้อังกฤษเริ่มไหวตัวที่จะ
ป้องกันแต่เนิ่น ๆ เพราะอิทธิพลของอังกฤษในเมืองน่านยังไม่มั่นคงพอ ดังนั้นอังกฤษจึง
ยอมรับข้อเสนอที่จะตั้งรองกงสุลประจำน่าน และได้เร่งให้ไทยตั้งศาลต่างประเทศกับ

^๑ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๒๑๖, มร.อาเชอร์ไวซ กงสุลอังกฤษขึ้นไปเมืองน่าน
เชียงใหม่ เชียงแสน (๔ มี.ค. ๑๑๔ - ๓ พ.ค. ๑๑๕).

^๒ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๕๗, บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาทรงสุรเดช
กับ มร.อาเชอร์ (๔ พ.ย. ๑๑๔).

ฝรั่งเศสแบบเดียวกับที่ใช้กับคนในบังคับอังกฤษอยู่ฝ่ายไทยเองก็ยื่นกรานให้คดีที่คนใน
 บังคับฝรั่งเศสฟ้องคนพื้นเมืองชำระที่ศาลต่างประเทศแห่งเดียว ไม่ให้เจ้านายเกี่ยว
 ขงกับกงสุลฝรั่งเศสในทางราชการ ทั้งนี้เป็นการป้องกันปัญหายุ่งยากภายหลัง^๑

ศาลต่างประเทศที่เมืองน่านรวมเมืองแพร่เข้าด้วยเพราะระยะทางไกล
 เคียงกัน มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งทุนทรัพย์ไม่เกิน ๕,๐๐๐ รูปี คดีอาญาโทษจำคุกไม่
 เกิน ๓ เดือน ส่วนคดีอุทธรณ์ต้องส่งไปยังศาลต่างประเทศที่เชียงใหม่ก่อนจะส่งไป
 ยังกองเทพฯ ในระยะแรกตั้งให้ผู้พิพากษาศาลต่างประเทศกับข้าหลวงเมืองน่านเป็น
 คน ๆ เดียวกันเพื่อประหยัดงบประมาณรัฐบาล เพราะข้าหลวงยังมีภาระกิจไม่มากนัก
 เพียงแต่ทำหน้าที่ดูแลราชการในเมืองและติดต่อกับกงสุลฝรั่งเศสเท่านั้น ผู้รับหน้าที่ผู้
 พิพากษาศาลต่างประเทศเมืองน่านคนแรก คือ จมื่นมหาดเล็กซึ่งเป็นข้าหลวงรักษา
 ราชการควบคู่กันไปด้วย^๒ และเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และแบ่งเบาภาระของ
 ศาลต่างประเทศเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ อังกฤษได้เสนอให้ขยายอำนาจศาลต่าง-
 ประเทศเมืองน่านในอำนาจพิจารณาคดีแพ่งทุนทรัพย์ไม่เกิน ๕,๐๐๐ รูปี คดีอาญาโทษ
 จำคุกไม่เกิน ๑๐ ปี คดีที่เกินอำนาจศาลต่างประเทศเมืองน่านนี้ผู้พิพากษาจะส่งคดีไป
 ให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลต่างประเทศเชียงใหม่วินิจฉัยว่าควรให้ศาลใดทำหน้าที่ชำระคดีสิน
 ความสถานการณ์ที่เหมาะสม^๓

^๑ หจข., ร.๕ น. ๕๔/๖๕, เรื่องพม่าเข้ามาซื้ออาวุธปืนในมณฑลลาว-
 เียง (๓ มิ.ย. ๑๑๔ - ๑๖ ส.ค. ๑๑๔)

^๒ หจข., ร.๕ ค. ๕/๑๑, เรื่องจัดตั้งศาลต่างประเทศเมืองน่าน (๒๕ ส.ค.-
 ๑๒ ธ.ค. ๑๑๕).

^๓ หจข., ร.๕ ย. ๔/๓๐, กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์กราบบังคมทูลพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๖ ก.พ. ๑๒๔).

ศาลต่างประเทศเมืองนครลำปาง พ.ศ. ๒๔๔๕

ตามสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ คดีความที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ
ในลำปางต้องส่งไปให้ศาลต่างประเทศที่เชียงใหม่ตัดสิน หรือผู้พิพากษาศาลต่างประเทศ
เชียงใหม่และรองกงสุลอังกฤษอาจเดินทางไปชำระตัดสินคดีความที่เมืองลำปาง เป็นครั้ง
คราวตามความจำเป็น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ นายเพตเจต ราชทูตอังกฤษเสนอให้ตั้ง
ศาลต่างประเทศที่ลำปาง โดยเป็นสาขาของศาลต่างประเทศเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะ
เห็นว่าลำปาง เป็นเมืองใหญ่ มีความสำคัญเป็นที่สองรองจากเชียงใหม่และมีคนในบังคับ
อังกฤษอาศัยอยู่มาก เพื่อความสะดวกแก่คนในบังคับและคนไทยที่มีคดีความเกี่ยวข้องกัน
และแบ่งเบาภาระของศาลต่างประเทศเชียงใหม่ ไทยจึงตั้งศาลต่างประเทศที่ลำปาง
ให้มีอำนาจตัดสินคดีความตามอำนาจศาลเมืองหังคี้แพ่งและคดีอาญา ในคดีที่มีทุนทรัพย์
หรือค่าปรับไม่เกิน ๕,๐๐๐ รูปี จำคุกไม่เกิน ๑๐ ปี คดีที่เกิดขึ้นอำนาจศาลต่างประเทศ
เมืองลำปาง ผู้พิพากษาจะต้องส่งไปให้ศาลต่างประเทศเชียงใหม่พิจารณาว่าจะให้
ศาลใดรับหน้าที่พิจารณาคดีนั้น ๆ โดยศาลต่างประเทศเชียงใหม่อาจเรียกคดีมา
ชำระเองหรือมอบหมายให้ศาลต่างประเทศเมืองลำปางชำระก็ได้ ส่วนการฟ้องอุทธรณ์
ต้องส่งไปยังกรุงเทพฯหลังจากผ่านการพิจารณาจากศาลต่างประเทศเชียงใหม่^๒

ผู้พิพากษาศาลต่างประเทศเมืองนครลำปางคนแรก คือ หลวงสรบุตติประจักษ์
เป็นข้าราชการไทยที่มีความสามารถทั้งทางด้านการศาลและการติดต่อกับข้าราชการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑หจข., ร.๕ ย. ๔/๓๐, เรื่องอรรถราชทูตอังกฤษแนะนำให้ตั้งสาขา
ศาลคดีต่างประเทศที่เมืองนครลำปาง (๑๗ ม.ค. ๑๒๕).

^๒กระทรวงยุติธรรม, แผนกข้าหลวงพิเศษ เลขที่ ๑๐/๒๓ ตั้งศาลต่าง-
ประเทศที่นครลำปาง และขยายอำนาจศาลต่างประเทศเมืองน่าน.

ชาวต่างประเทศ^๑ ศาลต่างประเทศลำปางเปิดทำการตั้งแต่วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ โดยปฏิบัติหน้าที่เป็นระยะเวลาปีเศษก็ถูกปิดลง เพราะรัฐบาลไทยได้ตกลงทำสัญญาใหม่กับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ให้คนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนหลังวันลงนามในสัญญาขึ้นศาลไทยทั้งหมด รัฐบาลไทยคาดว่าดีความของศาลต่างประเทศจะลดน้อยลง เพราะมีแต่คดีของคนในบังคับที่จดทะเบียนก่อนวันลงนามในสัญญาเท่านั้น อีกประการหนึ่ง รัฐบาลต้องการประหยัดงบประมาณทางด้านศาลซึ่งเพิ่มขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากตามสัญญาระบุให้ศาลต่างประเทศต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปประจำอยู่ทุกศาล ในช่วงแรกที่ปฏิบัติหน้าที่คือ พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๕๑ นั้น ศาลต่างประเทศเมืองลำปางปฏิบัติหน้าที่ลุล่วงไปด้วยดี ชำระคดีไปทั้งหมดถึง ๑๕๑ คดี ทุทรัพย์มากกว่า ๗ หมื่นบาทขึ้นไป^๒

ศาลต่างประเทศเมืองลำปางปิดดำเนินการได้ไม่นาน ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ อังกฤษได้ขอให้ไทยเปิดศาลต่างประเทศที่ลำปางขึ้นอีก โดยอ้างว่า ในเมืองลำปางมีบริษัทป่าไม้ใหญ่และมีคนในบังคับที่จดทะเบียนก่อนวันลงนามในสัญญาไทย-อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ จำนวนมาก มักเกิดคดีความขึ้นบ่อย ๆ การปิดศาลต่างประเทศเมืองลำปางทำให้คนในบังคับอังกฤษต้องเดินทางมาฟ้องคดีความที่ศาลต่างประเทศเชียงใหม่เป็นการล่าช้าไม่สะดวกและเสียผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษ นอกจากนี้ตามสัญญาไทย-อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ศาลต่างประเทศเชียงใหม่มีภาระมากขึ้น ต้องพิจารณาชำระคดีเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนก่อนวันลงนามในสัญญาทั้งหมดในมณฑล

^๑ หจข., ร.๕ ย. ๘/๓๐, กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒ ก.พ. ๑๒๔).

^๒ หจข., ร.๕ ย. ๘/๓๐, บันทึกกราบทูลอังกฤษ (๑๑ ก.ค. ๑๒๕).

พายุพิ จะมิมีผลให้การดำเนินงานของศาลต่างประเทศเชียงใหม่ล่าช้าลง นายอาเธอร์
 พีล (Mr. Arther Peel) ราชทูตอังกฤษจึงเสนอให้เปิดศาลต่างประเทศเมืองลำปาง
 ให้มีอำนาจการตัดสินคดีความกว้างขวางกว่าเดิม ให้มีอำนาจไปถึงเมืองน่านและแพร่
 คุ้ม จะทำให้งานของศาลต่างประเทศเชียงใหม่ลดน้อยลง คดีความไม่ค้างค้ำและยัง
 แก้ปัญหาคดีอาญาในเมืองที่ห่างไกล เช่น กรณีของเมืองน่าน เมื่อเกิดคดีคนในบังคับ
 อังกฤษถูกกล่าวหาว่าฆ่าคนตาย ศาลต่างประเทศเชียงใหม่ให้อำนาจศาลเมืองน่านไต่
 ส่วนคดีแล้วจึงส่งมาตัดสินที่ศาลต่างประเทศเชียงใหม่ โดยอ้างว่าการส่งจำเลยและ
 พยานหลักฐานมาที่เชียงใหม่ทำให้เกิดความลำบาก สิ้นเปลืองและการเดินทางระยะไกล
 มีอันตรายมาก กองตุลาการประจำเชียงใหม่ไม่พอใจได้คัดค้านว่าไม่อาจยินยอมให้คน
 ในบังคับอังกฤษถูกตัดสินโดยผู้พิพากษาศาลต่างประเทศ และที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป
 ไม่เห็นหลักฐานและสืบพยานเอง ราชทูตอังกฤษเสนอว่าศาลต่างประเทศที่ลำปางจะแก้
 ปัญหาดังกล่าวได้โดยผู้พิพากษาศาลต่างประเทศลำปาง และที่ปรึกษาสามารถเดินทางไป
 ตัดสินคดีสำคัญ ๆ ได้โดยสะดวกพร้อมกับผู้แทนของกองตุลาการ

รัฐบาลไทยอนุมัติให้เปิดศาลต่างประเทศที่ลำปางอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ความ
 สะดวกแก่คนในบังคับตามที่อังกฤษขอมา และเพื่อไกล่เกลี่ยความบาดหมางระหว่างราชทูต

พ.ศ. ๒๔๖๐, ร.๕ บ. ๘/๓๐, มร.อาเธอร์กรายทูตกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ

(๒๑ ก.ค. ๑๒๕).

อังกฤษกับกระทรวงยุติธรรมเกี่ยวกับปัญหาตามสัญญาติคนในบังคับ^๑

กระทรวงยุติธรรมแต่งตั้งให้หลวงสันตทิจวิจารณ์ผู้พิพากษาศาลเมืองนครลำปางเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลต่างประเทศเมืองนครลำปาง ให้นายไลออนส์เป็นที่ปรึกษากฎหมาย เริ่มเปิดทำการในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔^๒ ศาลต่างประเทศเมืองลำปางมีอำนาจสมบูรณ์ไม่ขึ้นต่อศาลต่างประเทศเชียงใหม่ และมีอำนาจครอบคลุมไปถึงเมืองแพร่ น่าน และเงิน^๓

ศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๕๐

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ รัฐบาลไทยได้มอบหมายให้กระทรวงยุติธรรมจัดตั้งศาลเมืองขึ้นที่เมืองเชียงใหม่ เพื่อให้ความสะดวกแก่ราษฎรในการฟ้องคดีความไม่ต้องเดิน

^๑ หจข., ร.๕ ย. ๘/๓๐, กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการถึงหม่อมเจ้าจรรยาสุภัทก์ กฤดากร (๑๔ ก.ค. ๑๒๕). กรณีพิพาทระหว่างราชทูตอังกฤษกับกระทรวงยุติธรรมเกี่ยวกับปัญหาตามสัญญาติคนในบังคับ เกิดจากการที่คนในบังคับฟ้องคดีความโดยไม่ระบุสัญชาติของตน คดีจึงถูกส่งไปให้ศาลไทยตัดสิน ราชทูตอังกฤษได้คัดค้านและขอร้องให้ผู้พิพากษาดามสัญญาติดูความก่อน แต่กระทรวงยุติธรรมปฏิเสธ อ้างว่าไม่ได้ระบุไว้ในสัญญา และเป็นหน้าที่ของดูความต้องแจ้งและแสดงหลักฐานแก่ศาลเอง ทำให้ราชทูตอังกฤษไม่พอใจมาก กระทรวงต่างประเทศจึงเข้าไกล่เกลี่ยสนับสนุนให้ยอมตั้งศาลต่างประเทศเมืองลำปาง เพื่อประโยชน์ทางการศาลและระงับความบาดหมางดังกล่าว.

^๒ หจข., ร.๕ ย. ๘/๓๐, หม่อมเจ้าจรรยาสุภัทก์ กฤดากร กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๑๔ ก.ค. ๑๒๕).

^๓ หจข., ร.๕ ย. ๘/๓๐, กฎคำสั่งกำหนดอำนาจศาลเพิ่มเติม (ร.ศ. ๑๒๕).

ทางมาพ้องที่เชียงใหม่อีก ศาลเมืองเชียงรายได้ตั้งขึ้นใหม่มีอำนาจพิจารณาคดีความ
 ในเมืองเชียงแสน ผาง เชียงของ เชียงคำควย กงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่จึง
 เสนอให้ตั้งสาขาของศาลต่างประเทศขึ้นที่เชียงรายควย เพื่อแบ่งเบาภาระของศาล
 ต่างประเทศเชียงใหม่ รัฐบาลไทยเห็นว่าเป็นการเหมาะสมก็ จึงให้กระทรวงยุติ-
 ธรรมมอบหมายอำนาจให้ศาลเมืองเชียงรายทำหน้าที่ของศาลต่างประเทศบางส่วน
 โดยศาลต่างประเทศเชียงรายมีอำนาจพิจารณาคดีของคนในบังคับได้ตามคำสั่งซึ่งเกี่ยว
 ด้ยศาลต่างประเทศในหัวเมือง พิจารณาคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สำคัญตามคำสั่งของ
 ศาลต่างประเทศเชียงใหม่ ในส่วนที่เกี่ยวกับฝรั่ง ศาลต่างประเทศเชียงรายไม่
 มีอำนาจชำระคดีของคนในบังคับฝรั่งได้ นอกจากพิจารณาคดีแพ่งทุนทรัพย์ไม่เกิน
 ๑๐๐ บาท แล้วส่งมาตัดสินที่ศาลต่างประเทศเมืองน่าน^{*}

การขยายอำนาจของศาลต่างประเทศคงได้กล่าวไปแล้ว เป็นการขยาย
 ระบบศาลต่างประเทศ โดยตั้งศาลและสาขาของศาลขึ้นในเมืองสำคัญ ๆ และให้อำนาจ
 ศาลเมืองทำหน้าที่ของศาลต่างประเทศในคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามที่กงสุลอังกฤษเห็นสม-
 ควร การขยายระบบศาลต่างประเทศไทย-อังกฤษ ครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลไทย
 และอังกฤษตกลงทำสัญญา ในวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ศาลต่างประเทศได้ขยาย
 ไปทั่วประเทศ มีอำนาจเหนือคนในบังคับที่จัดทำเบียนก่อนวันทำสัญญา ส่วนคนในบังคับ
 ที่จัดทำเบียนหลังวันลงนามในสัญญาต้องขึ้นศาลไทยทั้งหมด เจือใจของการขยายอำนาจ
 ศาลต่างประเทศและผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในครั้งนี้ คือ การแลกเปลี่ยนกับดิน-
 แคน ๔ ภูมิภาคใต้ของไทย

* กระทรวงยุติธรรม, แผนกข้าหลวงพิเศษ เลขที่ ๑๗/๑๒๔ คำสั่งเกี่ยวด้วย
 ศาลต่างประเทศหัวเมือง.

ศาลต่างประเทศไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

ระบบศาลต่างประเทศเริ่มใช้หลังจากการลงนามในสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ - ๒๔๕๐ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใด ๆ นอกจากการขยายอำนาจของศาลให้กว้างขวางออกไปตามเมืองต่าง ๆ ส่วนอำนาจในการพิจารณาคดีสันคคีความนั้นคงเป็นไปตามมาตราที่ ๔ และ ๕ ของสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ ทุกประการ ระบบศาลต่างประเทศเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญขึ้นเมื่อไทยและอังกฤษได้ลงนามในสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๕๑ ในการทำสัญญาครั้งนี้ไทยได้ตกลงยกสิทธิทางไต่ของไทยคือ กลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส และเกาะใกล้เคียงให้อยู่ในอำนาจของอังกฤษ แลกเปลี่ยนกับการผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ไทย โดยระบุไว้ในมาตราที่ ๕ ของสัญญาว่า

...อำนาจศาลต่างประเทศฝ่ายสยามซึ่งได้ไว้ในข้อ ๔ ของหนังสือสัญญาลงวันจันทร์ เดือนสิบขึ้นสองค่ำ ปีมแม เบ็ญจศก จุลศักราช ๑๒๕๕ ตรงกับวันที่ ๓ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๒ กจศศักราช ๑๘๘๓ จะคงใช้ตามสัญญาว่าควยอำนาจศาลที่คฤหาษหนังสือสัญญานี้ทั่วไปแก่บรรดาคนในบังคับอังกฤษในกรุงสยาม ผู้ที่โคจรมาอยู่หรืออยู่ในที่ว่าการกงสุลอังกฤษก่อนวันที่ทำหนังสือสัญญานี้

วิธีอำนาจศาลอย่างนี้จะเลิกไม่ช้าต่อไป คือว่าจะเปลี่ยนอำนาจศาล ศาลต่างประเทศไปเป็นอำนาจศาลฝ่ายสยามตามระเบียบเมือง เมื่อใดประกาศใช้กฎหมายรวมลักษณะต่าง ๆ คือ กฎหมายลักษณะอาญาโทษ กฎหมายลักษณะแพ่ง และการค้าขาย กฎหมายลักษณะวิธีพิจารณาคดีแลกฎหมายลักษณะพระธรรมนูญจัดตั้งศาล

บรรดาคนในบังคับอังกฤษในกรุงสยาม นอกจากผู้ที่มีความข้างตนนี้แล้วจะคงอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง แลตามความที่กล่าวไว้ในสัญญาวาควยอำนาจศาล...

กฎเกณฑ์และอำนาจของศาลต่างประเทศไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

ตามสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยามสำหรับใช้แก่คนในบังคับอังกฤษ ตึกท้ายหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ และอำนาจของศาลต่างประเทศ ๓ ประการด้วยกัน คือ การจัดตั้งศาลต่างประเทศ อำนาจของศาลต่างประเทศ และหลักประกันความยุติธรรมสำหรับคนในบังคับอังกฤษ*

ประการแรก การจัดตั้งศาลต่างประเทศ ตามสนธิสัญญาระหว่างไทยกับ อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ระบบศาลต่างประเทศจะขยายไปทั่วประเทศ โดยเสนาบดี กระทรวงต่างประเทศของไทยและราชทูตอังกฤษจะเป็นผู้ปรึกษากันว่า ตั้งศาลต่างประเทศในที่แห่งใด

ประการที่สอง คือ อำนาจของศาลต่างประเทศในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับ ศาลต่างประเทศมีอำนาจพิจารณาคดีทั้งแพ่งและอาญา ตามสัญญาใหม่นี้ ยกเลิกข้อ ๕ ของสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ ไม่ให้มีศาลผสมระหว่างเจ้าพนักงานไทยกับราชทูตอังกฤษตัดสินคดีอุทธรณ์จากศาลต่างประเทศ แต่คดีอุทธรณ์จากศาลต่างประเทศจะถูกตัดสินโดยศาลอุทธรณ์ของไทยที่กรุงเทพฯ และต้องมีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงนามสองนาย

ประการสุดท้าย สัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่ใช้กับคนในบังคับอังกฤษในเมืองไทยได้วางหลักประกันอย่างมั่นคง ที่จะให้คนในบังคับได้รับความยุติธรรม กล่าวคือ ยังคงใช้อำนาจการถอนคดีในศาลต่างประเทศตามข้อ ๔ ของสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ แต่มีข้อลดหย่อนว่า อำนาจในการถอนคดีของกงสุลจะค่อย ๆ ลดลง เพราะจะต้องยกเลิกไม่ใช้ในคดีที่ไทยได้ออกกฎหมายหรือพระราชบัญญัติแล้ว และมีหลักประกันใหม่เพิ่มขึ้นมา

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕ - ๑๔๗.

คือ ในคดีต่าง ๆ ที่คนในบังคับอังกฤษเชื้อสายเอเชียเป็นจำเลยในศาลต่างประเทศ จะต้องมีการปรึกษากฎหมายชาวยุโรปร่วมพิจารณาคดี และหากคนในบังคับอังกฤษเชื้อสายยุโรปเป็นคู่ความจะต้องมีการปรึกษากฎหมายร่วมเป็นผู้พิพากษา ในกรณีที่คนในบังคับเป็นจำเลยคำตัดสินต้องเป็นไปตามความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป นอกจากนี้คนในบังคับที่เป็นจำเลยในหัวเมือง มีสิทธิขอย้ายคดีไปพิจารณาในศาลอื่นได้และถ้าศาลเห็นเป็นการสมควรก็อาจเอาคดีมาพิจารณาที่ศาลกรุงเทพฯ ได้ แต่การขอย้ายคดีดังกล่าวต้องแจ้งให้ทงสูงสุดอังกฤษทราบ

หลังสัญญานี้ได้มีการตั้งศาลต่างประเทศตามเมืองต่าง ๆ โดยพระเจ้าอนอง-ยาเชอกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และ นายเบก-เกศ ผู้แทนราชทูตอังกฤษ ได้ตกลงกำหนดศาลต่าง ๆ ที่จะเป็นศาลต่างประเทศชำระคดีความที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษดังนี้^๑

๑. ในมณฑลกรุงเทพฯ ให้ศาลต่างประเทศกรุงเทพฯชำระ โดยมีศาลต่างประเทศสำหรับชำระคดีมีโนสาเร่ตั้งอยู่ในศาลโปริสภาด้วย^๒ มีอำนาจชำระคดีความในมณฑลกรุงเทพฯ รวมทั้งมณฑลอื่น ๆ คือ มณฑลกรุงเก่า มณฑลนครไชยศรี มณฑลราชบุรี มณฑลชุมพร มณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร มณฑลอิสาน มณฑลปราจีน และมณฑลจันทบุรี

^๑ร.ต.ท.เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ. ประชุมกฎหมายประจำศก (พระนคร : โรงพิมพ์เคดิเมด, ๒๔๗๘), ๒๓ : ๕๕ - ๖๐.

^๒ทจร., สบ. ๓.๘/๖, ศาลต่างประเทศ (๓๑ ก.ค. ๒๔๕๕ - ๒๓ ธ.ค. ๒๔๖๒), ศาลโปริสภามีอำนาจพิจารณาคดีความมีโนสาเร่ คือ คดีที่มีโทษจำคุกไม่เกิน ๖ เดือน หรือปรับเป็นเงินไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

๒. มณฑลพายัพให้มีศาลต่างประเทศตั้งอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ มีอำนาจทั่ว มณฑลพายัพ ต่อมาได้มีการตั้งศาลต่างประเทศเพิ่มขึ้นที่ลำปางอีกแห่งหนึ่ง มีอำนาจ พิจารณาคดีรวมไปถึงเมืองแพร่ น่าน และเงิน

๓. มณฑลนครศรีธรรมราช ให้ศาลมณฑลนครศรีธรรมราชซึ่งตั้งอยู่ที่เมือง สงขลาเป็นศาลต่างประเทศ มีอำนาจทั่วมณฑลนครศรีธรรมราชและปัตตานี

๔. มณฑลภูเก็ต ให้ศาลมณฑลภูเก็ตเป็นศาลต่างประเทศมีอำนาจในเขต มณฑลภูเก็ตทั้งหมด

การตั้งศาลต่างประเทศตามเมืองต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นไปตามความจำเป็น ที่จะควบคุมดูแลคนในบังคับอังกฤษ บริเวณที่คนในบังคับอังกฤษมีผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจอยู่มาก เช่น ภาคเหนือหรือภาคใต้ จึงมีศาลต่างประเทศอยู่ภาคละ ๒ แห่ง ในขณะที่ ภาคอีสานและภาคกลางขึ้นต่อศาลต่างประเทศที่กรุงเทพฯ แห่งเดียวเท่านั้น

จากกฎเกณฑ์และอำนาจของศาลต่างประเทศที่ระบุไว้ในสัญญาว่าด้วยอำนาจ ศาลในกรุงสยามสำหรับไซแกคนในบังคับอังกฤษคิกท้ายหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ศาลต่างประเทศมีอำนาจเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย คือ มีการขยายขอบเขตของศาลต่างประเทศออกไปในแง่พื้นที่ โดย ตั้งศาลต่างประเทศ ทั่วไปตามเมืองสำคัญ ๆ และมีขอรระบุถึงการยกเลิกสิทธิถอนคดีของกงสุลในแต่ละคดีที่ ไทยได้ประกาศใช้กฎหมายและพระราชบัญญัติต่าง ๆ แล้ว แต่การยกเลิกสิทธิการถอน คดีของกงสุลไม่ได้เป็นการเพิ่มอำนาจทางการศาลให้ไทยเท่าใดนัก เพราะในทางปฏิบัติ สิทธิการถอนคดีนี้ไม่ค่อยถูกนำมาใช้นอกจากเวลาจำเป็นจริง ๆ เนื่องจากกงสุลเกรงว่า การใช้สิทธิถอนคดี จะทำให้เกิดความบาดหมางกับผู้นิติพินาศชาวไทย

นอกจากนี้การกำหนดใหม่ที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปและผู้พิพากษาชาวยุโรป
ร่วมพิจารณาตัดสินในศาลต่างประเทศด้วยนั้น เป็นการลดหย่อนอำนาจของผู้พิพากษาศาล
ต่างประเทศ ซึ่งเดิมมีอำนาจเต็มในการพิจารณาคัดสินคดีความ ยังเป็นเงื่อนไขที่สร้าง
ปัญหาให้แก่กระทรวงยุติธรรมต่อองศรหาชาวยุโรปที่มีความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมาย
และที่สำคัญคือ ต้องซื้อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่เข้ามารับราชการประจำตามศาลต่างประเทศ
หลายแห่ง เป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณ เพราะข้าราชการชาวยุโรปเหล่านี้ได้รับค่า
จ้างในอัตราที่สูงกว่าข้าราชการไทย^๑ แม้อังกฤษจะรับรองว่าข้อกำหนดใหม่ที่ปรึกษา
และผู้พิพากษาชาวยุโรปประจำศาลต่างประเทศจะถูกยกเลิกไปเมื่อถึงเวลาอันสมควร
โดยปราศจากเงื่อนไข^๒ แต่ก็ไม่เป็นผลดีต่อไทยเท่าใดนัก เพราะอังกฤษไม่ได้อนุมัติ
กำหนดเวลาที่แน่นอน

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัยใน
อำนาจทางการศาลที่ไทยได้รับจากสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ และ
ทรงคาดหวังว่า "...เรื่องชำระความคนในบังคับ เป็นท่าทางซึ่งเราจะเกิดขึ้นสู่ความ
เป็นอิสระยิ่งขึ้นจริง แต่น่าหนักมากทั้งการรับผิดชอบและการใช้จ่าย แต่ก็มีที่หวังจะปลด
เปลื้องแก้ไขต่อไป..."^๓

^๑กรมศิลปากร, เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อผูกมัดตามสัญญาการค้าสมัย
ของประเทศไทย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระนคร :
โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๑๒), หน้า ๒๓.

^๒ร.ต.ท.เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ, ประชุมกฎหมายประจำศก
เล่ม ๒๓, หน้า ๕๖.

^๓หจข., ร.๕ ต. ๘/๘, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง
หม่อมเจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร (๕ มี.ค. ๑๒๗).

ปัญหาของศาลต่างประเทศไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

ปัญหาของศาลต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๕๑ นี้ต่างจากปัญหาของศาลต่างประเทศ ในระยะแรกที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและบุคลากรไม่มีความสามารถพอ กล่าวคือ เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างกระทรวงยุติธรรมกับราชทูตอังกฤษ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมคือ พระเจ้าอุยกยา เซอกรมหมื่นราชบุรุษวิโรภฤทธิ และ หม่อมเจ้าจรัญศักดิ์ กฤดากร ผู้รับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๓ ไม่พอใจสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่ไทยต้องเสียดินแดน ๔ ภูมิภาค ใต้ ถือเป็นการเสียเกียรติภูมิของชาติ จึงทำให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมทั้งสองท่าน คัดค้านในสัญญาอย่างแรงครึก ไม่ยอมประนีประนอมกับอังกฤษเกี่ยวกับปัญหาสัญชาติ ของคนในบังคับที่เป็นคู่ความ และยังห่วงเหนียวการรับชาวยุโรป เข้าเป็นที่ปรึกษากฎหมาย อีกด้วย

ปัญหาเกี่ยวกับสัญชาติคนในบังคับอังกฤษนี้ กระทรวงยุติธรรมมีคำสั่งให้คน ในบังคับอังกฤษที่เกี่ยวข้องในคดีความทุกคนแสดงหนังสือสำหรับตัว เพื่อยืนยันว่าจดทะเบียน ก่อนหรือหลังสัญญา ตามเมืองต่าง ๆ เกิดปัญหาศาลเมืองชำระคดีความของคนในบังคับที่ ไม่ได้แสดงหนังสือสำหรับตัว นายมัวร์ กงสุลอังกฤษร้องเรียนว่า ศาลเมืองลำปางได้ พิพากษาพิพากษาคดีขององคนในบังคับอังกฤษ โดยผู้ต้องหาไม่ได้แจ้งต่อศาลว่าเป็นคน ในบังคับเนื่องจากไม่รู้สัญญา แต่มีหลักฐานภายนอกที่เห็นได้ชัดคือ จำเลยเป็นพม่าพูดไทย ไม่ได้ในการชำระคดีต้องโซ่ล่ามพม่า

Chandran Jeshiran and Thamsook Numnonda, The Northern Malay States..., ch. 6. pp. 20 - 24.

พหจข., ร.๕ ย. ๘/๓๐, หม่อมเจ้าจรัญศักดิ์ กฤดากร กราบบังคับมทูล เรื่อง มร. บิดของโคยทางไมตรีใหญ่พิพากษายอนผันพิเคราะห์ชาติกำเนิดของผู้มีคดี แต่กระทรวงยุติธรรมเห็นควรถือคำสั่งเลิกถามสังกัด เว้นแต่ผู้มีคดีจะแสดงขึ้นเอง (๑ ส.ค. ๑๒๕).

ตามรายงานของกงสุลอังกฤษที่ เชียงใหม่ และสงขลา ระบุว่าผู้พิพากษาไทย ประสงค์จะให้ศาลไทยพิจารณาคดีของคนในบังคับที่จดทะเบียนก่อนสัญญาโดยไม่ยอมส่งคดีไปให้ศาลต่างประเทศ ในกรณีที่คนในบังคับไม่ได้แสดงหนังสือสำหรับตัวหรือแจ้งต่อศาล นายอาเธอร์ พิล ราชทูตอังกฤษได้ขอร้องให้ผู้พิพากษาไทยเรียกถามคนในบังคับเสียก่อน เพื่อจะได้ทราบว่าคนในบังคับผู้นั้นควรขึ้นศาลใด แต่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมปฏิเสธคำขอร้องของราชทูตอังกฤษ ยังยืนยันคำสั่งให้ผู้พิพากษาถามความสัญญาของคุณความ เว้นแต่คุณความจะแจ้งต่อศาลเอง จะผ่อนผันให้เป็นกรณีพิเศษเฉพาะรายที่มีเหตุผลอันสมควร เท่านั้น เพื่อรักษาความเชื่อถือที่ประชาชนมีต่อกระทรวงยุติธรรม^๑

ส่วนปัญหาการรับชาวยุโรปเข้าเป็นที่ปรึกษากฎหมายนั้น ในเวลาที่หม่อมเจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร รับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้น ได้พยายามลดจำนวนข้าราชการต่างประเทศในกระทรวงยุติธรรม หนึ่งเห็นว่าการตั้งที่ปรึกษาคูลาการและที่ปรึกษากฎหมายประจำศาลต่างประเทศ โดยอ้างว่าที่ปรึกษากฎหมายยังรู้ภาษาไทยไม่ก็พอ

ปัญหาดังกล่าวไม่ได้สร้างความขัดแย้งระหว่างกระทรวงยุติธรรมกับราชทูตอังกฤษเท่านั้น ยังสร้างความขัดแย้งระหว่างกระทรวงต่างประเทศกับกระทรวงยุติธรรมด้วย เพราะกระทรวงต่างประเทศต้องการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษ มีการโต้เถียงกันอย่างรุนแรง ถึงกับเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศจะลาออกหากกระทรวงยุติธรรมไม่ยอมประนีประนอมตามคำขอร้องของราชทูตอังกฤษ^๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข., ร.๕ บ. ๘/๓๐; จักรการศาลมณฑลพายัพ และมีคำสั่งพระยาสุรสีห์ เรื่องความอาญาที่เกี่ยวกับคนในบังคับ มีเรื่องตั้งศาลต่างประเทศ (๒๖ ก.พ. ๑๑๕ - ๑๒ ก.ย. ๑๒๕).

^๒ เรื่องเดียวกัน.

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยมีนโยบายที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษ จึงยอมประนีประนอมในกรณีการถามสัญชาติคนในบังคับอังกฤษและกระทรวงยุติธรรมได้ จัดตั้งที่ปรึกษากฎหมายชาวอังกฤษในศาลต่างประเทศ เชียงใหม่ สงขลา และภูเก็ต ส่วนที่ปรึกษากฎหมายชาวฝรั่งเศสนั้นให้ประจำที่ศาลมณฑลอุบลราชธานีและจันทบูรณ์ ที่กรุงเทพฯ มีชาวอังกฤษเป็นที่ปรึกษากฎหมายที่ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา นอกจากนี้ยังได้ตั้งศาลต่างประเทศเพิ่มขึ้นที่เมืองลำปางอีกแห่งหนึ่ง มีอำนาจเท่าศาลต่างประเทศเมือง เชียงใหม่ตามที่ราชทูตอังกฤษขอรับรองมาอีกด้วย ปัญหาขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงยุติลงด้วยดี

ศาลต่างประเทศสำหรับคนในบังคับฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเป็นชาติมหาอำนาจอีกชาติหนึ่งที่มีคนในบังคับอาศัยอยู่ในไทยจำนวนมาก และมักมีปัญหาคดีความของคนในบังคับเกี่ยวข้องกับคนไทยเสมอ ๆ หลังจากที่ไทยทำสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ กับอังกฤษ โดยอังกฤษผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ไทย และตั้งรองกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่เพื่อดูแลผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษในภาคเหนือ นายแกร์การาเดค (Cout de Kergaradec) ราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ได้เปิดการเจรจาขอตั้งกงสุลฝรั่งเศสที่เมืองหลวงพระบางบ้าง เพื่อดูแลผลประโยชน์ของคนในบังคับฝรั่งเศส แต่ไทยไม่เต็มใจให้ฝรั่งเศสตั้งกงสุลที่หลวงพระบางเพราะตระหนักดีว่า ฝรั่งเศสมีนโยบายขยายอาณานิคมมาทางตะวันออกของไทย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

*เอกสารไทย แฟ้ม ม. ๑๗/๑ ปีที่ ๔ สำเนาจดหมายถ้อยคำโต้ตอบระหว่าง Cout de Kergaradec กับกรมหมื่นเทววงศ์ แนนไปกับลายพระหัตถ์ในกรมหมื่นเทววงศ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวัน ๔๒ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๗ อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. ๒๔๓๑"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๑๐๗.

และต้องการรวมดินแดนลาวเข้ากับอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศส ไทยจึงพยายามผลักดันออกมาโดยตลอด อ้างว่าผลประโยชน์ของฝรั่งเศสในเมืองดังกล่าวมีน้อยไม่สมควรที่จะต้องตั้งกงสุลประจำที่ซึ่งยังเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณของสถานทูตฝรั่งเศสด้วย*

อย่างไรก็ตาม ไทยไม่อาจปฏิเสธสิทธิของฝรั่งเศสที่จะตั้งกงสุลในเมืองต่าง ๆ เช่นเดียวกับอังกฤษ เพราะตามสัญญาฉบับนานาชาติที่ไทยลงนามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้มอบสิทธิของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง (Most favored nation clause) แก่ผู้สัญชาติอยู่แล้ว ไทยจึงเสนอให้ฝรั่งเศสตั้งศาลต่างประเทศที่เมืองหลวงพระบาง เพื่อให้อำนาจศาลบางประการแก่ไทย เป็นการแลกเปลี่ยนกับการตั้งกงสุลในหัวเมืองประเทศราชที่สำคัญของไทย เช่นเดียวกับที่ไทยได้รับจากอังกฤษตามสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ แล้ว^๒

ขอเสนอเช่นนี้แม้ว่าไทยจะต้องเสี่ยงกับการปล่อยให้สิทธิพลของฝรั่งเศสขยายเข้าสู่บริเวณประเทศราชภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันอาจเป็นอันตรายต่อบูรณภาพของดินแดนดังกล่าวได้ แต่ก็ให้ประโยชน์แก่ไทยอยู่ไม่น้อย ในแง่ที่การทำสัญญาให้มีกงสุลฝรั่งเศสตั้งอยู่ที่เท่ากันว่าฝรั่งเศสยอมรับโดยปริยายว่าดินแดนดังกล่าวอยู่ใต้อำนาจการปกครองของไทย

ไทยและฝรั่งเศสได้เจรจาทกลงในอันที่จะตั้งศาลต่างประเทศและกงสุลฝรั่งเศสประจำหลวงพระบาง โดยลงนามในอนุสัญญาหลวงพระบาง วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ มีใจความส่วนใหญ่เหมือนกับสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ แต่ปรากฏว่าอนุสัญญาหลวงพระบางไม่ได้รับสัตยาบัน เพราะรัฐสภาฝรั่งเศสปีคสมัยประชุมเสียก่อน

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

ประกอบกับทางฝรั่งเศสเองก็เกรงว่าการยอมรับอนุสัญญาหลวงพระบาง จะเป็นการผูกมัดให้ฝรั่งเศสยอมรับว่าลาวเป็นของไทย^๑

หลังจากอนุสัญญาเมืองหลวงพระบางแล้ว ไทยและฝรั่งเศสก็ไม่มีอาการเจรจาคดกลางเกี่ยวกับศาลต่างประเทศอีกเลย จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อ "วิกฤตการณ ร.ศ. ๑๑๒" ยุติลง ไทยได้ลงนามใน "หนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส" ลงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและยอมให้ฝรั่งเศสตั้งกองสูงสุดประจำเมืองน่านและเมืองนครราชสีมา โดยกองสูงสุดฝรั่งเศสประจำเมืองน่านจะมีอำนาจครอบคลุมเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือ คือ เชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เมืองไพร เมืองแพร่ ระวัง กำแพงเพชร สวรรคโลก พิษณุและสุโขทัย ส่วนกองสูงสุดประจำเมืองนครราชสีมา มีอำนาจเหนือแคว้นลาวและเขมรที่อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง^๒

การตั้งกองสูงสุดฝรั่งเศสประจำเมืองทั้งสองดังกล่าว สร้างความกังวลให้รัฐบาลไทยมาก เพราะการตั้งกองสูงสุดฝรั่งเศสนั้นไม่ได้มุ่งแก้ไขปัญหาคติความของคนในบังคับ โดยร่วมมือกับไทยแบบอังกฤษ แต่เป็นความพยายามวางรากฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของฝรั่งเศสในดินแดนไทยแข่งกับอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสหวังจะใช้ภาคเหนือของไทยเป็นเส้นทางการค้าไปยังญวน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรและผู้คน^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

^๒ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี..., ๒ : ๑๑๒.

^๓ Holt Hallet, A Thousand Miles..., p. 421.

การขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสในภาคเหนือแบ่งได้เป็นการขยายอิทธิพลทางด้านการเมืองและทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ทางด้านการเมือง กงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองน่านได้พยายามเข้าใกล้ชิดสนิทสนมกับเจ้านายพื้นเมือง ทั้งเมืองน่านและเมืองแพร่ติดต่อราชการโดยไม่ยอมรับอำนาจของข้าหลวงไทย และยังคงท่าทีข่มขู่ข้าราชการไทยอวดเจ้านาย เจ้านายเมืองน่านบางคนก็เข้าสนิทสนมกับกงสุลฝรั่งเศส ทำให้รัฐบาลไทยวิตกว่าฝรั่งเศสอาจจะขยายอิทธิพลเข้าครอบครองภาคเหนือ โดยผูกมัดให้เจ้านายพื้นเมืองเอาใจออกห่างจากไทย อย่างไรก็ตาม เจ้านายส่วนใหญ่ยังไม่ไว้วางใจฝรั่งเศสจึงไม่ยอมติดต่อด้วย แมื่กงสุลฝรั่งเศสจะพยายามเอาคดีของพวก "ขมุ"^๒ มาให้ตัดสิน เจ้าเมืองก็ปฏิเสธไม่เกี่ยวข้องกับยีนยันคำสั่งของไทยที่ให้ข้าหลวงไทยรับหน้าที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศทั้งหมด^๓ ทำให้กงสุลฝรั่งเศสไม่พอใจจากรัฐบาลไทยมีคำสั่งให้ศาลต่างประเทศพิจารณาคดีที่คนในบังคับฝรั่งเศสฟ้องคนไทยด้วย แต่กงสุลฝรั่งเศสไม่ยอมอ้างว่าผิดสัญญา^๔ พฤติการณ์ของกงสุลฝรั่งเศสเป็นที่หวาดระแวงของกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่เช่นกัน นายอาเซอร์กงสุลอังกฤษได้เร่งเร้าให้ไทยตั้งศาลต่างประเทศกับฝรั่งเศส เป็นการป้องกันไม่ให้ฝรั่งเศสเข้าติดต่อกับใกล้ชิดกับเจ้านายพื้นเมือง โดยให้เหตุผลว่า "...ถ้าไม่ตั้งศาลต่างประเทศ ไวกงสุลฝรั่งเศสจะตรงไปพูดราชการหรือเรื่องต่าง ๆ กับเจ้านครเมืองน่าน ถ้าเจ้านครเมืองน่านพูดจา

^๑ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๗, การค้าของอังกฤษและฝรั่งเศสไม่เสมอกัน (๒๗ ม.ค. ๑๑๓ - ๘ ก.ย. ๑๑๔).

^๒ ขมุ คือ พวกชาติที่เข้ามาทำมาหากินเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเหนือของไทย.

^๓ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๕๗, บันทึกจากจาม. ฮาร์ดูวิน ม. เตียลังค์ เจ้าโฉมลักษณะวงศ์ เข้าพบพระยาพิริยวิไชย เจ้าเมืองแพร่ พร้อมควยพระพรหมสุรินทร์ และนายราชภักดีข้าหลวง (๒๕ ธ.ค. ๑๑๔).

^๔ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๕๗, บันทึกสนทนาพระยาทรงสุรเดช กับ มร.อาเซอร์ เรื่องขมุในบังคับฝรั่งเศส (๔ พ.ย. ๑๑๔).

ในทางราชการกับไวซกงสุลฝรั่งเศสเสียก็จะเป็นความลำบากขึ้นต่าง ๆ..."^๑

ทางด้านเศรษฐกิจ ในภาคเหนือคนในบังคับฝรั่งเศสมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับอังกฤษ เพราะคนในบังคับฝรั่งเศสประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างแรงงานเท่านั้น ไม่ไต่ลงทุนทำกิจการค้าใหญ่แบบอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป่าไม้ซึ่งเป็นธุรกิจสำคัญในภาคเหนือ อังกฤษได้เข้าวางรากฐานอย่างมั่นคงจนเกือบจะเรียกได้ว่าแทบผูกขาดการทำป่าไม้ไว้ทั้งหมด กงสุลฝรั่งเศสได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยเปิดโอกาสให้คนในบังคับฝรั่งเศสมีส่วนในการค้าและธุรกิจต่าง ๆ ให้เท่าเทียมกับอังกฤษ และแสดงท่าทีว่าจะช่วยป้องกันอิทธิพลอังกฤษตามหนังสือนายฮาร์โดวิน (Mr. Hardovin) กงสุลฝรั่งเศสประจำน่านถึงพระยาทรงสุรเดชว่า

...บัดนี้กรุงสยามอยู่ในระหว่างฝรั่งเศสฝ่าย ๑ และระหว่างอังกฤษฝ่าย ๑ ผลประโยชน์ทั้งสองฝ่ายในสมัยนี้ไม่เสมอกัน ควรให้เสมอกัน ไม่ให้ต่างคนต่างว่ามีผลประโยชน์ฝ่ายเดียว จะเป็นประการใดคุณอันก็ทราบอยู่แล้ว ผลประโยชน์ของเราก็มากขึ้นเหมือนกัน เว้นแต่ฉันยังไม่รวบรวม ตามแคว้นคิดรวบรวมก็ไม่ไต่มุ่งหมายที่จะให้อ่านาจกรุงสยามเสื่อมสูญไป มีแต่ใจคิดช่วยป้องกันรักษาไม่ให้อ่านาจะมาทำเหลือเกินได้...^๒

แต่รัฐบาลไทยไม่ไว้วางใจฝรั่งเศส เกรงว่าจะเป็นการล่อให้ไทยตายใจเพื่อยึดครองภาคเหนือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิจารณ์ว่า

^๑ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๖๕, เรื่องพม่าเข้ามาซื้ออาวุธดินปืนในมณฑลลาวเฉียง (๗ มิ.ย. ๑๑๔ - ๑๖ ส.ค. ๑๑๔).

^๒ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๗, ม.ฮาร์โดวิน ถึงพระยาทรงสุรเดช (๒๑ มิ.ย. ๑๑๔).

...สำนวนมันเป็นเหล็กหมักมะหยี่ กูสองแฉะหนถึง เรื่องอ้ายเจ้าอะไรลาว
ตุง ๆ ที่โหมมาขางลาวกาวสำเร็จแล้ว แต่ชาขลาวลาวเฉียงอยากจะเอ้อม
เขาไปอยู่แตะจะทำตึงมือก็กลัวขางหนึ่งจะหวง...

ข้อเสนอของไทยในการตั้งศาลต่างประเทศเพื่อพิจารณาคดีความเกี่ยวกับ
คนในบังคับฝรั่งเศสไม่ประสบผลสำเร็จ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๔๗ ไทยและฝรั่งเศสได้
ตกลงทำสัญญาาร่วมกันอีกครั้งหนึ่งคือ "หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส
ว่าด้วยเขตแดน" ลงนามที่กรุงปารีส ในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๗ โดยไทย
ยอมเสียดินแดนฝั่งขวาเมืองหลวงพระบางและแคว้นลาวตอนใต้แลกกับการที่ฝรั่งเศสจะ
ถอนทหารออกจากเมืองจันทบุรี และตั้งศาลต่างประเทศในภาคเหนือของไทย มีอำนาจ
ครอบคลุม ๕ หัวเมือง คือ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน เป็นการเริ่ม
ผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ไทย^๒

ศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคดีคนในบังคับฝรั่งเศสนี้จึงตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกใน
พ.ศ. ๒๔๔๗ มีขอบเขตอำนาจเช่นเดียวกับศาลต่างประเทศอังกฤษตามสัญญาเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๔๒๒ กล่าวคือ ศาลต่างประเทศฝรั่งเศสมีอยู่ ๒ แห่ง ที่เมืองนครเชียงใหม่และ
เมืองน่าน ฝรั่งเศสมีกงสุลประจำอยู่ที่น่าน คดีที่เกิดในเมืองลำปาง ลำพูน แพร่และ
น่าน ต้องให้ศาลต่างประเทศเมืองน่านชำระ ส่วนคดีที่เกิดที่เมืองเชียงใหม่นั้นให้ศาล
ต่างประเทศเชียงใหม่ชำระแล้วส่งสำนวนไปที่กงสุลฝรั่งเศสที่เมืองน่าน กงสุลฝรั่งเศส
มีอำนาจเข้าฟังการพิจารณาคดีด้วยตนเองหรือส่งผู้แทนไป ทั้งมีสิทธิเสนอความเห็นใน
คดีต่าง ๆ ในคดีที่คนในบังคับฝรั่งเศสเป็นจำเลย กงสุลมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเอง

^๑ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๓, พระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ
(๒๗ ส.ค. ๑๑๔).

^๒ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี..., ๒ : ๑๔๘ - ๑๕๕.

ก่อนที่ศาลต่างประเทศจะตัดสิน^๑

นายบัวส์ซอนนาส (M. Boissonais) ราชทูตฝรั่งเศสเสนอแนะว่า ฝ่ายไทยควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองน่าน เพื่อให้ระบบ ศาลต่างประเทศดำเนินไปควยดี^๒

การที่ฝรั่งเศสยอมรับระบบศาลต่างประเทศของไทย ในเขต ๕ เมือง ในภาคเหนือ นั้น ไม่ใช่เพราะฝรั่งเศสมีปัญหาคดีความของคนในบังคับแบบเดียวกับ อังกฤษ ในทางตรงกันข้ามคดีของคนในบังคับฝรั่งเศสมีน้อย เพราะคนในบังคับ ฝรั่งเศสไม่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น การทำป่าไม้หรือธุรกิจการค้า มักเป็น เพียงแรงงานรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ คดีที่ฟ้องร้องก็เป็นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับการ คัดโกงค่าจ้างแรงงาน จะเห็นได้จากรายงานของศาลต่างประเทศมณฑลพายัพในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงระบบศาลต่างประเทศอีกครั้งหนึ่งนั้น มีคดีของ คนในบังคับฝรั่งเศสเพียง ๒๐ คดี กงสุลฝรั่งเศสมาฟังการพิจารณาเฉพาะวันเสาร์ เท่านั้น^๓ ดังนั้นปัจจัยที่ทำให้ฝรั่งเศสยอมรับประนีประนอมกับไทย โดยตั้งศาล ต่างประเทศในภาคเหนือ นั้น สันนิษฐานได้ว่าสืบเนื่องมาจากสาเหตุสองประการ คือ ฝรั่งเศสต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับไทยและชักชวนการขยายอิทธิพลของอังกฤษ ในภาคเหนือ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^๒ หจข., ร.๕ ต. ๕๑.๖/๒, ศาลต่างประเทศเชียงใหม่มีอำนาจชำระ ความคนในบังคับฝรั่งเศส.

^๓ กระทรวงยุติธรรม, แผนกรายงาน แพ่ม ๑๐ ข. เลขที่ ๑๐/๑๒๗
เรื่องรายงานศาลมณฑลพายัพ ร.ศ. ๑๒๖.

ประการแรก ฝรั่งเศสกับไทยมักมีปัญหาขัดแย้งกันเสมอ ทำให้ไทยมีทัศนคติไม่สู้ดีกับฝรั่งเศส และนิยมอังกฤษมากกว่า คนในบังคับอังกฤษจึงมักได้รับความสะดวกในการดำเนินธุรกิจในเมืองไทยมากกว่าคนในบังคับฝรั่งเศส ฝรั่งเศสหวังว่าการยอมรับระบบศาลต่างประเทศในครั้งนี้จะทำให้ไทยพอใจและมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อฝรั่งเศส การที่เริ่มในท่าเมืองภาคเหนือเช่นเดียวกับอังกฤษนี้ อาจจะเป็นเพราะคนในบังคับฝรั่งเศสในภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นเพียงแรงงานรับจ้าง ถึงจะอยู่ใต้อำนาจศาลต่างประเทศ ฝรั่งเศสก็ไม่ได้เสียผลประโยชน์อะไร ไม่จำเป็นที่ฝรั่งเศสจะต้องให้ความคุ้มครองทางการศาล ไม่เหมือนกับภาคกลางที่ฝรั่งเศสมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอยู่มาก หรือในภาคอีสานที่ฝรั่งเศสมุ่งหวังผลประโยชน์ทางการเมืองอยู่

ประการที่สอง การที่อังกฤษมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางอยู่ในภาคเหนือทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจ ฝรั่งเศสไม่ต้องการให้อังกฤษผูกขาดผลประโยชน์ในภาคเหนือแต่ผู้เดียว^๑ เกรงว่าอิทธิพลของอังกฤษในเมืองไทยจะเพิ่มมากขึ้น จนเป็นอันตรายต่อฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจึงพยายามเรียกร้องจะมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแบบเดียวกับอังกฤษบ้าง แต่ก็มักถูกอังกฤษขัดขวางอย่างเต็มที่ อังกฤษได้ถือโอกาสที่ไทยไม่พอใจฝรั่งเศสเกลี้ยกล่อมไม่ให้ไทยให้สัมปทานป่าไม้แก่คนในบังคับฝรั่งเศส^๒ กงสุลอังกฤษเสนอแนะให้รัฐบาลไทยให้สัมปทานป่าไม้แก่บริษัทป่าไม้อังกฤษ เพื่อผลประโยชน์ทางด้านความปลอดภัยทางการเมืองของไทย "...เพราะพวกบริษัทเหล่านี้ อาจผูกในป่าดีแมนอังกฤษ เวลาเมืองฝรั่งเศสุ่นวายจะเอาที่บ้านเมืองหรือท่าข้ามแห่งอย่างหนึ่ง

^๑ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๓, การค้าของอังกฤษและฝรั่งเศสไม่เสมอกัน (๒๗ ม.ค. ๑๑๓ - ๒๘ ก.ย. ๑๑๔).

^๒ หจข., ร.๕ ม. ๕๘/๖๕, เรื่องพม่าเข้ามาซื้ออาวุธปืนในมณฑลลาวเฉียง (๗ มิ.ย. ๑๑๔ - ๑๖ ส.ค. ๑๑๔).

อย่างใดขึ้น..."^๑

ศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสที่ตั้งขึ้นในภาคเหนือใน พ.ศ. ๒๔๔๗ นี้ยังไม่มีบทบาทอะไรมากนัก ดังได้กล่าวมาแล้วว่าคดีความของคนใน บังคับฝรั่งเศสมีน้อยและเป็นคดีความเล็ก ๆ เท่านั้น การผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณา เขตครั้งนี้จึงมีความสำคัญเพียงแต่เป็นการเปิดทางให้มีการเจรจาต่อไปเท่านั้น

ศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๕

ทั้งไทยและฝรั่งเศสยังไม่พอใจข้อตกลงตามสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ฝ่ายไทย ต้องการได้รับการผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเพิ่มขึ้น และต้องการไต่เมืองตราดคืน ส่วนฝรั่งเศสแสดงท่าทีต้องการเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ซึ่งฝรั่งเศส เคยยอมรับว่าเป็นดินแดนของไทยตามสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ฝรั่งเศสต้องการดินแดน ดังกล่าวก็เพราะ ดินแดนเหล่านั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ^๒ ที่สำคัญคือเป็นจุดยุทธศาสตร์ ฝรั่งเศสเกรงว่าหากชาติอื่นได้ครอบครองแล้วอาจจะตั้ง คลังอาวุธป้อมค่าย เป็นอันตรายต่ออาณานิคมของตนในอินโดจีน^๒

การเจรจาครั้งใหม่เริ่มเมื่อ นายเอกเวิร์ด สโตรเบล ที่ปรึกษากระทรวง ท่างประเทศไทยเดินทางกลับจากสหรัฐอเมริกาไคว้แะที่ปารีส ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๔๕ รัฐบาลฝรั่งเศสได้ทาบถามขอเจรจาเกี่ยวกับพรมแดนเขมร โดยจะขอแลกเกาะเกร็ด หมูเกาะคอนทรายกับเมืองพระตะบอง เสียมราฐและศรีโสภณ นายสโตรเบลถือโอกาส

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ กวงเพ็ญ พันธุ์หงษ์, ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ฝรั่งเศสกับกรุงสยาม (กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานนิเทศ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐), หน้า ๖๔.

ขอให้ขยายขอบเขตการเจรจาออกไปถึงการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนใน
 บังคับฝรั่งเศส เชื้อสายเอเชียด้วย ตามความเห็นของนายสโตรเบลเอง การแลกเปลี่ยน
 ดังกกล่าวเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างยิ่ง เพราะเมืองเขมรเหล่านั้น
 อยู่ใกล้อิทธิพลของฝรั่งเศส ในแง่วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชนก็เหมือนกับ
 อาณานิคมของฝรั่งเศส การรักษาไว้ดังแต่จะทำให้เกิดปัญหายุ่งยากไม่มีที่สิ้นสุดเพราะ
 ฝรั่งเศสต้องหาบิครองให้ได้ หากยอมแลกเปลี่ยนกันไทยก็จะได้ประโยชน์ที่คุ้มค่าคือ
 ขจัดปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสทั้งหมด ได้เกาะเกร็ด
 ที่ฝรั่งเศสยึดไว้ตามสัญญา พ.ศ. ๒๔๔๗ และเมืองตราดคืน^๑

ผู้แทนไทยและฝรั่งเศสใช้เวลาเพียงเดือนเศษก็สามารถเจรจาทกลงกันได้
 โดยลงนามใน "หนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามกับประธานาธิบดีแห่ง
 สาธารณรัฐฝรั่งเศส" ที่กรุงเทพฯ ในวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ในสัญญานี้
 รัฐบาลไทยยอมยกดินแดนเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณให้ฝรั่งเศส ส่วน
 ฝรั่งเศสยกดินแดนเมืองคันทาย เมืองตราด กับเกาะต่าง ๆ ใต้แหลมสิงห์ลงไปถึงเกาะ
 ถูกให้ไทย ทางด้านการศาล คนในบังคับฝรั่งเศสที่จดทะเบียนก่อนวันลงนามในสัญญา
 ต้องขึ้นศาลต่างประเทศ ส่วนคนในบังคับที่จดทะเบียนหลังวันลงนามในสัญญาต้องขึ้น
 ศาลไทย ฝรั่งเศสรับรองว่าไทยจะได้รับอำนาจทางการศาลบริบูรณ์เมื่อประกาศใช้
 กฎหมายลักษณะต่าง ๆ ครบถ้วนแล้ว คนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสจะมีกรรมสิทธิ์ในการ
 ถือครองที่ดิน มีเสรีภาพในการอยู่อาศัยและการท่องเที่ยวเดินทาง โดยจะต้องเสีย
 ภาษีอากรและถูกเกณฑ์ราชการนอกจากการเกณฑ์ทหาร^๒

Jeshuran

Chandran Jeshiran and Thamsook Numnonda, The Northern Malay States..., ch. 4 pp. 38 - 39.

^๒สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี..., ๒ : ๑๖๕.

อำนาจทางการศาลที่ไทยได้รับตามสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๕
ระบุไว้ในสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยาม สำหรับใช้แก่คนในบังคับเอเชียที่อยู่ใน
บังคับอุปถัมภ์ของฝรั่งเศสคือ ทนายหนึ่งคือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ มี
สาระสำคัญเกี่ยวกับศาลต่างประเทศคือ ที่ตั้งของศาลต่างประเทศ อำนาจของศาล
ต่างประเทศและการอุทธรณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตามสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๕ นี้ ระบบศาลต่างประเทศจะ
ขยายไปทั่วประเทศ โดยเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศไทยและราชทูตฝรั่งเศสจะ
ร่วมกันพิจารณาว่าควรตั้งศาลต่างประเทศไว้ที่เมืองใดบ้าง

อำนาจของศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสนี้ ศาลต่างประเทศ
มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งและอาญาที่เกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสที่จดทะเบียนก่อนวันลง
นามในสัญญาทั่วประเทศ แต่ในมณฑลอุดรและมณฑลอิสานนั้นจะใช้ระบบศาลต่างประเทศ
ไปก่อน สำหรับคนในบังคับฝรั่งเศสที่มีเชื้อสายเอเชีย โดยไม่เลือกว่าคนเหล่านั้นจะ
จดทะเบียนก่อนหรือหลังวันทำสัญญา กองสุลฝรั่งเศสยังมีอำนาจจนคคืออยู่ แต่อำนาจนี้จะ
ค่อย ๆ หดไปเมื่อไทยได้ประกาศใช้กฎหมายและพระราชบัญญัติต่าง ๆ และแจ้งให้
สถานทูตฝรั่งเศสรับทราบแล้ว

ในกรณีที่คำตัดสินของศาลต่างประเทศไม่เป็นที่พอใจของคู่ความ ก็มีสิทธิ
ร้องอุทธรณ์ได้ที่ศาลอุทธรณ์ของไทยที่กรุงเทพฯ โดยกงสุลมีสิทธิเขียนความเห็นคัดท้าย
สำนวน และคำตัดสินของศาลอุทธรณ์ต้องมีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงนาม ๒ นาย คดีที่ร้อง
อุทธรณ์คำตัดสินของศาลอุทธรณ์ได้ ต้องเป็นคดีอุทธรณ์ว่าด้วยปัญหากฎหมายที่เกิดจากการ
ร้องว่าศาลไม่มีอำนาจจะพิจารณาคดีนั้น ๆ และใช้อำนาจผิด คดีอุทธรณ์ดังกล่าวจะถูก
ตัดสินโดยศาลฎีกา

ตามสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๕ นี้ ระบบศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสขยายไปทั่วประเทศ โดยมีศาลที่ได้รับมอบหมายอำนาจในหน้าที่เป็นศาลต่างประเทศ ดังนี้คือ

๑. ศาลคดีต่างประเทศและศาลไปรษณีย์ที่ ๑ มีอำนาจทั่วมณฑลกรุงเทพฯ และหัวเมืองอื่น ๆ ศาลไปรษณีย์มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทุนทรัพย์ไม่เกิน ๑๖๐ บาท และคดีอาญาโทษจำคุกไม่เกิน ๖ เดือน ส่วนศาลคดีต่างประเทศกรุงเทพฯ มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งและคดีอาญาที่เกินกว่าอำนาจของศาลไปรษณีย์
๒. ศาลมณฑลจันทบุรีทำหน้าที่ของศาลต่างประเทศมีอำนาจทั่วมณฑลจันทบุรี
๓. ศาลมณฑลนครราชสีมา ทำหน้าที่ศาลต่างประเทศมีอำนาจทั่วมณฑลนครราชสีมา
๔. ศาลมณฑลอิสาน ทำหน้าที่ศาลต่างประเทศมีอำนาจทั่วมณฑลอิสานและมณฑลอุดร
๕. ศาลมณฑลพายัพ ทำหน้าที่ศาลต่างประเทศมีอำนาจทั่วมณฑลพายัพยกเว้นเมืองแพร่และเมืองน่านจะมีศาลต่างประเทศเฉพาะ

นอกจากอำนาจของศาลต่างประเทศที่ระบุไว้ในสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล ตัดทลายหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ แล้ว รัฐบาลไทยและราชทูตฝรั่งเศสได้ปรึกษาหารือร่วมกันตราข้อบังคับของศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศส มีทั้งหมด ๒ หมวด ๔๓ มาตรา ว่าด้วยการฟ้องคดีของคนในบังคับฝรั่งเศส ที่จดทะเบียนก่อนวันลงนามในสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๕๑ การอุทธรณ์ฎีกาและอำนาจของกงสุลฝรั่งเศส^๑ เพื่อใช้เป็นกฎหมายในศาลต่อไป

^๑ หจข., ร.๕ ย. ๖/๕, ข้อบังคับสำหรับศาลต่างประเทศซึ่งตั้งขึ้นตามสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับฝรั่งเศส ลงวันที่ ๒๓ มี.ค. ๑๒๕.

ตามข้อบังคับของศาลต่างประเทศกับฝรั่งเศสนี้ระบบศาลต่างประเทศขยายขอบเขตกว้างขวางกว่าเดิม นอกจากมีอำนาจพิจารณาคดีคดีของคนในบังคับฝรั่งเศสเชื้อสายเอเชียทั่วประเทศที่จดทะเบียนก่อนสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๘ ฝรั่งเศสยังยอมประนีประนอมกับไทยในกรณีที่เกิดความเกิดขึ้นในท้องที่ที่ไม่มีศาลต่างประเทศตั้งอยู่ โดยโจทก์หรือพนักงานอัยการมีอำนาจจะยื่นฟ้องต่อศาลต่างประเทศศาลเมือง หรือศาลมณฑลตามอำนาจและทุนทรัพย์ที่กำหนดไว้ในกระบวนการพิจารณาความของไทย ศาลต่างประเทศและกงสุลฝรั่งเศสจะพิจารณาว่าจะให้ศาลเมืองหรือศาลมณฑลพิจารณาและส่งมาให้ศาลต่างประเทศตัดสิน หรือให้ศาลเมืองหรือศาลมณฑลพิจารณาคดีคดีให้เสร็จสิ้นไปด้วย โดยใช้ข้อบังคับวิธีพิจารณาความศาลต่างประเทศและกงสุลฝรั่งเศสจะใช้อำนาจในศาลนั้นเท่า ๆ กับที่ใช้ในศาลต่างประเทศ และก่อนจะตัดสิน ศาลต้องส่งส่วนงานให้กงสุลพิจารณาก่อน^{*} วิธีการดังกล่าวทำให้คู่ความได้รับความสะดวกในการฟ้องร้อง ได้รับความยุติธรรมมากขึ้น เพราะศาลที่ตั้งอยู่ในท้องที่ ๆ เกิดคดีย่อมได้ส่วนหาพยานหลักฐานประกอบคดีความได้ดีกว่าศาลที่อยู่ห่างไกลและที่สำคัญคือทำให้ศาลไทยได้มีโอกาสพิสูจน์ประสิทธิภาพให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาติตะวันตกด้วย

นอกจากนี้ศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสยังมีข้อแตกต่างที่สำคัญจากศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ กล่าวคือ ศาลต่างประเทศฝรั่งเศสไม่ต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป หรือผู้พิพากษาชาวยุโรปประจำอยู่ในศาลเพื่อร่วมพิจารณาคดีความ นับเป็นความสะดวกและประหยัดงบประมาณของกระทรวงยุติธรรมอย่างยิ่ง การที่ฝรั่งเศสยอมผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ไทยอย่างมาก เช่นนี้มีข้อสันนิษฐาน ๒ ประการคือ

* เรื่องเดียวกัน.

๑. ฝรั่งเศสต้องการแลกเปลี่ยนกับดินแดนที่ฝรั่งเศสต้องการ คือ พระตะ-
บอง เสียมราฐ และศรีโสภณ

๒. ฝรั่งเศสต้องการผ่อนภาระการคุ้มครองและใช้อำนาจทางการศาลเหนือ
คนในบังคับเชื้อสายเอเชีย ซึ่งมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกับคนไทยอยู่แล้ว นอก
จากนี้คนในบังคับเหล่านี้ไม่ได้ทำประโยชน์ให้ฝรั่งเศสอย่างคุ้มค่า แม้จะมีอาชีพค้าขาย
แต่ก็ไม่ได้รับสินค้าฝรั่งเศสมาขาย มักเป็นลูกช่วงรับสินค้าอังกฤษและเยอรมันมากกว่า
เยอรมันเองไม่มีคนในบังคับมากเท่าฝรั่งเศส แต่ก็ได้ประโยชน์ทางการค้ามากกว่าฝรั่งเศส
หลายเท่า จนสามารถแข่งขันกับอังกฤษได้ การที่ฝรั่งเศสต้องการดูแลคุ้มครองคนในบังคับ
จำนวนมาก ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณรายจ่ายและต้องใช้บุคลากรมาก ไม่คุ้มกับผล
ประโยชน์เพียงเล็กน้อยที่ฝรั่งเศสได้รับ

บทบาทของศาลต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๘๐

ระบบศาลต่างประเทศตามสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๕ และสัญญา
ไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ขยายขอบเขตออกไปกว้างขวางกว่าระบบศาลต่างประเทศ
เดิมตามสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ กล่าวคือ ระบบศาลต่างประเทศได้ขยายออก
ไปทั่วพระราชอาณาจักร มีศาลต่างประเทศตั้งอยู่ตามเมืองสำคัญ ๆ ในภาคต่าง ๆ และ
ศาลมณฑลหรือศาลเมืองยังมีโอกาสตัดสินคดีตามกฎหมายของศาลต่างประเทศตามความ
จำเป็นและความเหมาะสมด้วยความเห็นชอบจากศาลต่างประเทศและกงสุลอีกด้วย

กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ แฟ้ม ๒.๒๕ หมวดสนธิสัญญา
หมูกาเรจราทำสนธิสัญญาเขตแดนฝรั่งเศส กรมหลวงวงศวัชรปการ ถึง กรมขุนสมมต-
อมรพันธ์ ที่ ๑๑๒/๘๘๕, ๑ มีนาคม ๑๒๕ อ่างถึงใน สวรรค์ สุวรรณโชติ, ประเทศไทย
กับปัญหาเมืองจันทร์และตราดที่ฝรั่งเศสยึดตราด ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๓๘,
(พระนคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐), หน้า ๑๔๐ - ๑๔๑.

การขยายระบบศาลต่างประเทศดังกล่าวจะทำให้ศาลต่างประเทศมีบทบาทมากขึ้น แต่กลับเป็นไปในทางตรงข้าม เพราะศาลต่างประเทศมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีคนอยลง คือจะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความของคนในบังคับฝรั่งเศสชาวเอเชียและคนในบังคับอังกฤษ ทั้งเอเชียและยุโรปที่จดทะเบียนก่อนวันลงนามในสัญญาทั้งสองชาติเท่านั้น แม้จะมีขอระบุว่าอำนาจในการถอนคดีของกงสุลจะลดน้อยลง เมื่อไทยประกาศใช้กฎหมายและพระราชบัญญัติต่าง ๆ แล้ว แต่ก็มีหลักประกันที่ไม่มีกำหนดเวลาดำเนินคดีเกิดขึ้นแทน คือศาลต่างประเทศกับอังกฤษต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปและผู้พิพากษาชาวยุโรปประจำอยู่ในศาลเพื่อร่วมพิจารณาคดีและในกรณีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย คำตัดสินต้องเป็นไปตามความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายและผู้พิพากษาชาวยุโรป ส่วนการอุทธรณ์นั้นต้องอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ของไทยที่กรุงเทพฯ โดยยกเลิกศาลอุทธรณ์ที่เป็นศาลผสมระหว่างเจ้าพนักงานไทยกับกงสุลอังกฤษเสีย โดยมีข้อมูว่าคำตัดสินของศาลอุทธรณ์ต้องมีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงนาม ๒ นาย ขอกำหนดต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้นจึงเท่ากับว่าลดอำนาจของศาลต่างประเทศให้น้อยลง การลดอำนาจถอนคดีของกงสุลโดยมีที่ปรึกษากฎหมายและผู้พิพากษาชาวยุโรปประจำศาลต่างประเทศเป็นข้อแลกเปลี่ยนนั้นไม่ได้ให้ผลประโยชน์แก่ไทย เพราะกงสุลมักไม่ค่อยถอนคดีอยู่แล้ว การมีที่ปรึกษากฎหมายและผู้พิพากษาชาวยุโรปทำให้ไทยต้องสิ้นเปลืองงบประมาณและเป็นการลดอำนาจของผู้พิพากษาไทยในศาลต่างประเทศ ซึ่งเคยมีอำนาจเด็ดขาดในการพิจารณาพิพากษาคดีในศาล ทำให้ศาลต่างประเทศซึ่งเคยเป็นความภาค

หลังจากทำสัญญากับอังกฤษและฝรั่งเศสแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ อิตาลีและเดนมาร์กก็ทำสัญญายอมให้ใช้ระบบศาลต่างประเทศกับคนในบังคับของตนเช่นกัน แต่การใช้ระบบศาลต่างประเทศกับคนในบังคับของชาติทั้งสองไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าไรนัก เพราะทั้งสองชาติมีคนในบังคับอยู่ในเมืองไทยน้อย.

ภูมิใจว่า เป็นเครื่องลดหย่อนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตค้อยค่าลง ดังนั้นหลังจากสัญญา
กับทั้งสองชาติมีผลใช้บังคับอยู่ไม่นาน ไทยก็พยายามเจรจาขอแก้ไขสัญญาใหม่ เพื่อ
ให้ได้เอกราชทางการศาลที่สมบูรณ์

ในภาคเหนือของไทยศาลต่างประเทศซึ่งเคยมีความสำคัญมาก เป็นหน่วย
งานเอกเทศที่แยกออกจากหน่วยการบริหารบ้านเมือง ได้ถูกรวมเข้าอยู่กับศาลมณฑล
หรือศาลเมืองโดยผู้พิพากษาศาลมณฑลหรือศาลเมืองจะทำหน้าที่พิจารณาคดีที่เกี่ยวกับ
คนในบังคับตามกฎหมายของศาลต่างประเทศเท่านั้น ส่วนกฎหมายต่าง ๆ จะใช้เหมือน
กับศาลไทยธรรมดา ทั้งนี้รัฐบาลได้ยกเลิกพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความสำหรับศาล
ต่างประเทศในหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๖ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒^๑

เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่เอกสารเกี่ยวกับคดีความของคนในบังคับต่างชาติ
ที่เก็บไว้ในกระทรวงยุติธรรมถูกเผาทำลาย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ ผู้เขียนจึงไม่อาจนำ
รายละเอียดเกี่ยวกับคดีความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาเสนอให้เห็นบทบาทของศาลต่างประ-
เทศในช่วงสุดท้ายได้อย่างชัดเจน แต่เท่าที่ปรากฏอยู่ในบัญชีคดีความนั้นมีเพียงคดีความ
เล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นคดีแพ่งเป็นส่วนใหญ่ และคดีอาญาก็เป็นคดีที่มีโทษไม่รุนแรง ทั้ง
ยังไม่พบหลักฐานว่ามีการร้องเรียนถึงความไม่มีประสิทธิภาพ หรือความไม่ยุติธรรมที่คน
ในบังคับได้รับจากศาลต่างประเทศแต่อย่างใด เอกสารจากกระทรวงต่างประเทศและ
กระทรวงมหาดไทยก็ไม่มีปรากฏเกี่ยวกับคดีความใหญ่ ๆ ดังที่เคยมีมาในช่วงเวลาก่อน ๆ

การที่บทบาทของศาลต่างประเทศในภาคเหนือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๕๐
ลดลงเป็นลำดับนั้น สันนิษฐานสืบเนื่องจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ ศาลต่างประเทศ

^๑กระทรวงยุติธรรม, แผนกกฎหมาย แพ้ม ๑ ร.ศ. ๑๒๘ ประกาศยกเลิก
พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความสำหรับศาลต่างประเทศในหัวเมือง.

ถูกจำกัดอำนาจลง สถานการณ์ในภาคเหนือสงบเรียบร้อยดี และนโยบายของรัฐบาลไทยที่ต้องการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ประการแรก คือศาลต่างประเทศถูกจำกัดอำนาจลง ตามสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๕ และสนธิสัญญาไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคนในบังคับที่จดทะเบียนก่อนสัญญาเท่านั้น เป็นธรรมดาอยู่เองที่คดีความของคนในบังคับประเภทนี้จะค่อย ๆ ลดลง เนื่องจากการเสียชีวิตหรือโยกย้ายที่อยู่ โดยไม่มีการเพิ่มจำนวนขึ้นอีก ทั้งจำนวนคนในบังคับฝรั่งเศสในภาคเหนือมีน้อย

ประการที่สอง สถานการณ์ในภาคเหนือสงบเรียบร้อยดี รัฐบาลไทยสามารถเข้าควบคุมการปกครองในทุกบ้าน ทางบ้านการทำป่าไม้ซึ่งเคยมีปัญหาที่สำคัญจำนวนมากเกิดขึ้น รัฐบาลก็แก้ไขปัญหาควยการตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้วางระเบียบที่รัดกุมในการให้สัมปทานป่าไม้ นอกจากนี้รัฐบาลยังมีนโยบายให้สัมปทานป่าไม้แก่บริษัทใหญ่ ๆ ที่มีทุนในการประกอบการสูง มีเทคนิคในการดำเนินงานดีกว่าพ่อค้าไม้เอกชน ทำให้ปัญหาในการผิดสัญญาจนต้องฟ้องร้องเป็นคดีความนั้นลดลง ประกอบกับรัฐบาลเริ่มเห็นความสำคัญของอุตสาหกรรมป่าไม้ จึงเริ่มให้กรมป่าไม้เข้าดำเนินการตัดฟันไม้เอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ กรมป่าไม้ได้รับอนุมัติให้ทำป่าไม้เป็นครั้งแรกที่ป่าแม่แฮก จังหวัดแพร่ พ.ศ. ๒๔๕๖ ทำป่าไม้แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๕ ทำป่าไม้แม่สลิด แม่สะกด ในท้องที่จังหวัดตาก และค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ

ประการสุดท้าย รัฐบาลไทยมีนโยบายยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ให้ศาลไทยมีอำนาจบริบูรณ์ในการพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับคนในบังคับ การมีศาล

---

* รมย์ โฉม สุนทรสวัสดิ์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้....," หน้า ๑๑๕ - ๑๑๖.

ต่างประเทศพร้อมกับข้อกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ตามสัญญาอันเป็นการถอยหลังเข้าคลอง
รัฐบาลจึงพยายามเจรจายกเลิกระบบศาลต่างประเทศ และให้ศาลไทยธรรมคามีอำนาจ
พิจารณาพิพากษาคดีของคนในบังคับต่างชาติทั้งหมด

การยกเลิกระบบศาลต่างประเทศ

หลังจากสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๘ และสนธิสัญญาไทย -
อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ แล้ว รัฐบาลไทยไม่ได้หยุดยั้งความพยายามในอันที่จะเรียกร้อง
เอกราชทางการศาลที่สมบูรณ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น
ช่วงเวลาสำคัญที่ไทยได้พยายามพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน เพื่อยกระดับของคนให้
ทัดเทียมกับนานาชาติ สิ่งสำคัญคือ ไทยได้ประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลางและเข้า
ร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ หลังสงครามสิ้นสุดลงไทยได้ถือโอกาสใช้
ฐานะความเป็นพันธมิตรในสงครามขอความเห็นใจจากชาติตะวันตกให้แก่สัญญาที่ไม่
เสมอภาค โดยเริ่มกับสหรัฐอเมริกาซึ่งมีที่หาเห็นใจและเข้าใจปัญหาของไทยมากที่สุด
รัฐบาลทั้งสองได้ลงนามใน "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีการค้าชายและการ
เดินเรือระหว่างกรุงสยามกับสหพันธรัฐอเมริกา" ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๓
ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอเมริกันให้ชนศาลไทยทั้งหมด โดยมี
เงื่อนไขว่ากงสุลอเมริกันมีสิทธิออกคดีใดก่อนที่ศาลจะตัดสิน ยกเว้นคดีที่ศาลฎีกาและ
สิทธิการถอนคดีจะสิ้นสุดลง เมื่อไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้วเป็น
เวลา ๕ ปี^๒

ทรงศรี อจจรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
กับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร :
สมาคมสังคมนักคิดแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖), หน้า ๑๓๗.

^๒สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี..., ๒ : ๑๒ - ๑๘.

สำหรับอังกฤษซึ่งเป็นมหาอำนาจที่มีผลประโยชน์ในไทยมากที่สุดนั้น การเจรจาจำเป็นไปเพื่อความล่าช้า เพราะอังกฤษเกรงว่าการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของตน แต่อย่างไรก็ตามอังกฤษได้ยอมลงนามใน "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ" เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ มีหลักการสำคัญเช่นเดียวกับสนธิสัญญาไทยอเมริกัน พ.ศ. ๒๔๖๓ คือ อังกฤษยอมให้คนไทยในบังคับทั้งหมดขึ้นศาลไทย โดยกงสุลมีสิทธิอุทธรณ์คดีได้ จนกว่าไทยจะประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาแล้วเป็นเวลา ๕ ปี^๑ สัญญากับอังกฤษฉบับนี้เองได้ยกเลิกระบบศาลต่างประเทศซึ่งใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ นับเป็นเวลาห้าสิบกว่าปีให้สิ้นสุดลง

อย่างไรก็ตาม แม้อังกฤษจะยอมยกเลิกระบบศาลต่างประเทศแล้ว แต่ระบบศาลต่างประเทศก็ยังใช้อยู่ในเมืองไทย เนื่องจากข้อตกลงในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๖๓ นั้นมีข้อตกลงที่แตกต่างจากสัญญาที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ กล่าวคือ ข้อตกลงทางการศาลกับฝรั่งเศสนั้นระบุว่า คนในบังคับฝรั่งเศสทั่วพระราชอาณาจักร ต้องอยู่ใต้อำนาจศาลต่างประเทศจนกว่าจะมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายสมบูรณ์แล้ว โดยกงสุลมีอำนาจอุทธรณ์คดีที่คนในบังคับฝรั่งเศสเป็นจำเลยไต่ก่อนที่ศาลจะตัดสิน แต่ในการพิจารณาคดีของกงสุลฝรั่งเศสในคดีเหล่านั้น ถ้าประกาศใช้กฎหมายไทยแล้วต้องพิจารณาตามกฎหมายไทย^๒

ระบบศาลต่างประเทศที่ยังคงใช้อยู่กับฝรั่งเศสนั้นสิ้นสุดลงเมื่อไทยและฝรั่งเศสได้ลงนามใน "สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส" เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยฝรั่งเศสได้มอบเอกราชทางการศาลที่สมบูรณ์ให้กับไทย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐ - ๑๒๒.

^๒ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี..., ๕ : ๑๐๘ - ๑๒๓.

บทสรุป

ศาลต่างประเทศ คือ ศาลไทยที่มีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีความที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับต่างชาติ ดำเนินการโดยผู้พิพากษาไทยซึ่งจะพิจารณาพิพากษาคดีความต่าง ๆ ตามกฎหมายไทย ลักษณะเฉพาะของศาลต่างประเทศคือ ศาลต่างประเทศเกิดจากข้อตกลงระหว่างไทยกับชาติตะวันตกบางชาติ เช่น ไทยกับอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ พ.ศ. ๒๔๕๑ ไทยกับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ และ พ.ศ. ๒๔๔๘ และไทยกับอิตาลีและเคนมารด์ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ และ พ.ศ. ๒๔๕๒ ดังนั้นศาลต่างประเทศจึงไม่มีอำนาจตัดสินคดีของคนในบังคับชาติอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือสัญญา

ศาลต่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญคือ ศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษและศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศส ทั้งนี้เนื่องจากทั้งสองชาติมีคนในบังคับและผลประโยชน์ในไทยมากกว่าชาติอื่น ๆ ศาลต่างประเทศกับอังกฤษ เริ่มตั้งแต่การลงนามในสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๑๖ และสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ส่วนศาลต่างประเทศกับฝรั่งเศสนั้น เริ่มตั้งแต่การลงนามในหนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศสว่าด้วยเขตแดน พ.ศ. ๒๔๔๗ และสิ้นสุดลงตามสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๕๐

ตลอดระยะเวลาหกสิบกว่าปีที่มีระบบศาลต่างประเทศ (พ.ศ. ๒๔๑๖ - ๒๔๕๐) ได้มีการเปลี่ยนแปลงในหลักเกณฑ์และขอบเขตอำนาจศาลครั้งสำคัญ ๒ ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ ตามสัญญาเชียงใหม่ครั้งที่สอง และในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ตามสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส โดยมีรายละเอียดคือ

^{สนธิ} ความสัญญาระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอินเดีย เพื่อส่งเสริมการค้าต่อทางพาณิชย์ระหว่างพม่าของอังกฤษกับอาณาเขตของเมืองเชียงใหม่ ลำปางและลำพูน

(สัญญาเชียงใหม่) ในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ ได้ตกลงให้ตั้งศาลต่างประเทศที่เมืองเชียงใหม่ มีอำนาจตลอด ๓ เมือง คือ เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน โดยศาลต่างประเทศมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความที่คนในบังคับพ้องคนไทย และคดีที่จำเลยเป็นคนในบังคับที่ไม่มีหนังสือสำหรับตัว สำหรับคนในบังคับที่มีหนังสือสำหรับตัวแล้วจะยอมให้ศาลต่างประเทศพิจารณาหรือให้ศาลกงสุลพิจารณาก็ได้ ศาลต่างประเทศในช่วงแรกนี้ (พ.ศ. ๒๔๑๖ - ๒๔๒๕) ปฏิบัติหน้าที่ทางการศาลไม่ได้ผลดีนัก มีคดีค้างและมักต้องส่งคดีไปพิจารณาพิพากษาที่กรุงเทพฯ เนื่องจากศาลไม่อาจว่ากล่าวบังคับเจ้านายขุนนางที่มีอำนาจเต็มในเมืองเหล่านั้นได้ ประกอบกับนายโทมัส นอกซ์ กงสุลใหญ่อังกฤษประจำกรุงเทพฯ ในขณะนั้นไม่เห็นด้วยกับระบบศาลต่างประเทศ จึงพยายามชักชวนการดำเนินงานของศาลและรายงานข้อบกพร่องต่าง ๆ ของศาลไปยังรัฐบาลอังกฤษ ยังผลให้รัฐบาลอังกฤษขอยกเลิกระบบการศาลแบบเดิมและขอทำสัญญาใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ ตามสัญญาเชียงใหม่ฉบับปี พ.ศ. ๒๔๒๖ นี้ ระบบศาลต่างประเทศได้ถูกเปลี่ยนแปลงขอบเขตอำนาจของศาลเพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยศาลต่างประเทศมีอำนาจตัดสินคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับ ไม่ว่าจะ มีหนังสือสำหรับตัวหรือไม่ อังกฤษจะตั้งรองกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่เพื่อดูแลคนในบังคับอังกฤษใน ๕ เมืองภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่และน่าน โดยรองกงสุลอังกฤษมีสิทธิเข้าร่วมฟังการพิจารณาคดี เสนอความคิดเห็นต่อศาลได้แต่ไม่มีสิทธิโต้แย้งคำตัดสินของศาลนอกจากคดีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยหรือดูความเป็นคนในบังคับอังกฤษ รองกงสุลมีอำนาจถอนคดีไปพิจารณาคัดสินเองได้ก่อนที่ศาลต่างประเทศจะตัดสิน สำหรับคดีอุทธรณ์จากศาลต่างประเทศต้องส่งไปอุทธรณ์ที่ศาลผสมที่กรุงเทพฯ โดยกงสุลใหญ่อังกฤษและเจ้าพนักงานไทยจะร่วมกันพิจารณาคัดสิน ในคดีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยคำตัดสินต้องเป็นไปตามความเห็นของกงสุลใหญ่อังกฤษ ส่วนคดีที่คนไทยเป็นจำเลย คำตัดสินต้องเป็นไปตามความเห็นของเจ้าพนักงานไทย^๑ การเปลี่ยนแปลงในหลักการและ

^๑ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี... ๒ : ๒๓ - ๓๐.

ขอบเขตอำนาจของศาลต่างประเทศครั้งนี้ ทำให้ศาลต่างประเทศมีอำนาจมากขึ้นกว่าเดิม โดยมีอำนาจการถอนคดีของกงสุลเป็นหลักประกันความยุติธรรมของศาล ในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ฝรั่งเศสก็ไต่ยอมรับอำนาจของศาลต่างประเทศในหลักการและขอบเขตอำนาจเช่นเดียวกันนี้ คดีคามควัยอิตาลีและเคนมาร์คในปี พ.ศ. ๒๔๔๘

การเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์และขอบเขตอำนาจของศาลต่างประเทศครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ นั้น เป็นไปตามสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๘ กล่าวคือ ได้ขยายขอบเขตอำนาจศาลต่างประเทศออกไปทั่วพระราชอาณาจักร มีการตั้งศาลต่างประเทศตามเมืองสำคัญ ๆ ตามความเห็นชอบของราชทูตฝรั่งเศสและเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศของไทย ศาลต่างประเทศตัดสินคดีของคนในบังคับฝรั่งเศส เชื้อสายเอเชียที่จดทะเบียนก่อนวันลงนามในสัญญาเท่านั้น ตามสัญญานี้กงสุลฝรั่งเศสยังมีอำนาจถอนคดีที่คนในบังคับฝรั่งเศสเป็นจำเลยตามข้อ ๘ ของสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๒ แต่อำนาจถอนคดีนี้จะถูกเพิกถอนไปในคดีที่ไทยได้ประกาศใช้กฎหมายและพระราชบัญญัติต่าง ๆ แล้ว และใ้แก่ให้สถานทูตฝรั่งเศสทราบ ส่วนคดีอุทธรณ์ต้องส่งมาตัดสินโดยศาลอุทธรณ์ของไทยที่กรุงเทพฯ ราชทูตหรือกงสุลฝรั่งเศสไม่มีอำนาจหน้าที่ในศาลอุทธรณ์ นอกจากเขียนความเห็นคดีท้ายสำนวนความเท่านั้น แต่มีหลักประกันคือ คำตัดสินของศาลอุทธรณ์ของไทยต้องมีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงนามเห็นชอบ ๒ นาย^๑

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ อังกฤษตกลงทำสัญญาขยายอำนาจศาลต่างประเทศไปทั่วพระราชอาณาจักรเหนือคนในบังคับที่จดทะเบียนก่อนสัญญา เช่นเดียวกับฝรั่งเศส แต่ศาลต่างประเทศกับอังกฤษนี้มีอำนาจตัดสินไ้ทั้งคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับเชื้อสายเอเชียและคนในบังคับเชื้อสายยุโรป ดังนั้นอังกฤษจึงขอเงื่อนไขที่รัดกุมกว่าของฝรั่งเศสคือ ศาลต่างประเทศต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปประจำอยู่ทุกศาล ในคดีที่คนในบังคับ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑ - ๑๗๒.

เชื้อสายเอเชียเป็นจำเลย คำตัดสินต้องเป็นไปตามความเห็นของที่ปรึกษากฎหมาย ส่วนคดีที่คนในบังคับเชื้อสายยุโรปเป็นคู่ความนั้น ต้องมีผู้พิพากษาชาวยุโรปร่วมพิจารณา ในกรณีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย คำตัดสินต้องเป็นไปตามความเห็นของผู้พิพากษาชาวยุโรป ส่วนในคดีอุทธรณ์และอำนาจการถอนคดีนั้นเป็นไปเช่นเดียวกับข้อตกลงในสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๕^๑

เนื่องจากในช่วงเวลาที่เริ่มใช้ระบบศาลต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๑๖ เป็นต้นมานั้น เป็นเวลาที่มีความผันผวนทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ กล่าวคือภายในประเทศเป็นระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังทรงต่อสู้เพื่อตั้งอำนาจการปกครองจากกลุ่มขุนนางตระกูลขุนนางมาสู่องค์พระมหากษัตริย์และเริ่มพยายามรวมอำนาจการปกครองหัวเมืองประเทศราชเข้าสู่ศูนย์กลาง^๒ ส่วนภายนอกประเทศ เป็นเวลาที่ชาติมหาอำนาจกำลังแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศาลต่างประเทศซึ่งเป็นหน่วยงานแรกของไทยในประเทศราชภาคเหนือจึงไม่ได้มีบทบาทเฉพาะการศาลเท่านั้น แต่มีบทบาททั้งการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน จากการศึกษาบทบาทของศาลต่างประเทศในคดีย่างต่าง ๆ แล้ว กล่าวได้ว่า ศาลต่างประเทศประสบความสำเร็จด้วยดีในทุกด้าน ทั้งรายละเอียดก็คือ

ความสำเร็จทางด้านการศึกษา

ศาลต่างประเทศประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการให้ความยุติธรรมแก่คนในบังคับต่างชาติและคนไทยที่มีคดีความเกี่ยวข้องกับหัวเมืองภาคเหนือและหัวเมืองที่

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕ - ๑๘๗.

^๒ เกษม ศิริสัมพันธ์ และ นิออน สนิทวงศ์, "แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๑๘๑ - ๑๘๒ และ ๒๐๑ - ๒๐๒.

ทางไกลอื่น ๆ และไทยยังใช้ศาลต่างประเทศเป็นข้อพิสูจน์ให้ต่างชาติประจักษ์ถึงประสิทธิภาพทางการศาลของไทย เป็นเครื่องมือเรียก้องเอกราชทางการศาลอย่างสมบูรณ์ในเวลาต่อมา

ก่อนที่จะมีการตั้งศาลต่างประเทศในหัวเมืองนั้น รัฐบาลไทยและกงสุลต่างชาติต้องประสบปัญหาคดีความระหว่างคนในบังคับต่างชาติกับคนบังคับอยู่ตามศาลหัวเมือง เนื่องจากความล่าช้าหลังของศาลยุติธรรมในเมืองต่าง ๆ ตลอดจนความยุติธรรมของเจ้านายขุนนางในการตัดสินคดีของคนในบังคับต่างชาติ ปัญหาที่รุนแรงมากในประเทศราชอาณาจักรเหนือ ในคดีที่ไม่อาจประนีประนอมกันได้ คนในบังคับต่างชาติและคนไทยที่มีคดีความกันต้องเดินทางมาฟ้องร้องที่ศาลคดีต่างประเทศ หรือศาลกงสุลที่กรุงเทพฯ ทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายสูง ทั้งยังต้องเดินทางไกลเสี่ยงอันตราย แม้ว่าในคดีสำคัญ ๆ รัฐบาลไทยจะจัดส่งข้าหลวงไทยไปพิจารณาตัดสินที่เมืองต่าง ๆ เช่น ส่งพระยาจำแสนบดินทร์ไปชำระคดีระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับเจ้านายขุนนางประเทศราชอาณาจักรเหนือในปี พ.ศ. ๒๔๑๖^๑ แต่การส่งข้าหลวงไทยเดินทางไปชำระคดีเป็นครั้งคราว ไม่เป็นที่พอใจของคนในบังคับต่างชาติ เพราะข้าหลวงไทยไม่ได้อยู่ประจำจึงขาดความเข้าใจในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ทั้งยังต้องอาศัยความร่วมมือจากเจ้านายขุนนางในการสืบหาพยานหลักฐานต่าง ๆ ถ้าคดีเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจในเมืองนั้น ๆ ข้าหลวงก็ไม่อาจตัดสินได้โดยเด็ดขาด ต้องประนีประนอมระหว่างโจทก์และจำเลยเสมอ ๆ ดังนั้นในคดีที่เจ้านายขุนนางเกี่ยวข้องอยู่ คนในบังคับต่างชาติจึงไม่อาจวางใจได้ว่าตนจะได้รับความเป็นธรรมเต็มที่

การตั้งศาลต่างประเทศที่เมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ และต่อมาขยายไปยังเมืองสำคัญ ๆ ทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ทำให้เกิดความหวั่นคนไทยและคนใน

^๑ หจข., ร.๕ กต. ๑๔ จ.ศ. ๑๒๓๒, ๑๒๓๔ - ๑๒๓๕, หน้า ๓๒.

บังคับต่างชาติได้รับความสะดวกในการฟ้องคดีความ ไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางตั้งแต่ก่อน ทั้งยังมีความมั่นใจว่าตนจะได้รับความยุติธรรมมากกว่าเดิม เพราะผู้พิพากษาศาลต่างประเทศเป็นข้าราชการไทยมาจากกรุงเทพฯ ไม่มีผลประโยชน์ในทางธุรกิจในพื้นที่เหมือนมากเท่าเจ้านายขุนนาง การที่ผู้พิพากษาอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของหน่วยงานในกรุงเทพฯ ทำให้ผู้พิพากษาเป็นอิสระจากอำนาจของเจ้านายขุนนาง และที่สำคัญที่สุดคือ การมีรองกงสุลอังกฤษประจำอยู่เพื่อฟังการพิจารณาของศาล โดยมีอำนาจถอดคดีที่คนในบังคับเป็นจำเลยหรือเป็นคู่ความทั้งสองฝ่ายมาพิจารณาในศาลกงสุล หลักประกันนี้ทำให้คนในบังคับวางใจว่าตนจะได้รับความยุติธรรมจนถึงที่สุด และยังเป็น การควบคุมให้ศาลต่างประเทศปฏิบัติหน้าที่ด้วยความยุติธรรมเพื่อมิให้รองกงสุลใช้อำนาจถอดคดีออกจากศาล ซึ่งจะเป็นการแสดงความไม่เชื่อถือในระบบการทำงาน ของศาล

ตลอดระยะเวลาที่ตั้งศาลต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๖ - ๒๔๔๐ นั้น ศาลต่างประเทศได้ทำหน้าที่เป็นที่น่าพอใจ แม้จะมีปัญหาในระยะแรกที่เกิดจากเจ้านายขุนนางประเทศราชภาคเหนือขัดขวางการทำงานของศาล ข้าราชการไทยไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน ทุจริตแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและขัดแย้งกันเอง แต่ไทยก็ได้พยายามแก้ไขให้ปัญหาเหล่านั้นลดลงไปด้วยดี ประกอบกับไทยได้รับความร่วมมือจากกงสุลอังกฤษด้วยดีตลอดมา ในการให้คำแนะนำปรึกษาด้วยความประนีประนอมและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้กงสุลยังส่งเสริมให้รัฐบาลไทยมีกำลังใจในการปรับปรุงระบบศาลต่างประเทศ ด้วยการขอมขยอำนาจศาลออกไปตามเมืองต่าง ๆ

จากรายงานศาลต่างประเทศเชียงใหม่ถึงกระทรวงยุติธรรม ได้แสดงถึงการติดต่อปรึกษาหารือกันด้วยดี ระหว่างผู้พิพากษาศาลต่างประเทศ และรองกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่.

ในภาคเหนือ^๑ และในที่สุดก็ขยายไปทั่วประเทศเหนือคนในบังคับอังกฤษทั้งชาวยุโรป และชาวเอเชียในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ส่วนฝรั่งเศสสนับสนุนระบบศาลต่างประเทศเหนือคนในบังคับฝรั่งเศสชาวเอเชียเท่านั้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๘

นับว่าระบบศาลต่างประเทศเป็นที่พอใจของต่างชาติพอสมควร อย่างไรก็ตามมีคนในบังคับอังกฤษบางกลุ่มไม่พอใจที่ต้องอยู่ใต้อำนาจศาลต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนที่จะมีการทำสัญญาไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ คนในบังคับอังกฤษในภาคเหนือเท่านั้นขึ้นศาลต่างประเทศ ทำให้เห็นว่าเป็นการเสียเปรียบคนในบังคับอังกฤษในภาคอื่น ๆ ใน พ.ศ. ๒๔๔๖ คนในบังคับอังกฤษเชื้อสายเอเชียในภาคเหนือประมาณ ๓๐๐ คน จึงไต่ลงชื่อในฎีกายื่นต่อราชทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ ขอเข้าอยู่ใต้อำนาจศาลกงสุลเช่นเดิม โดยอ้างว่าคนเสียผลประโยชน์และอยู่ในฐานะที่ไม่เสมอภาคกับคนในบังคับอังกฤษในภาคอื่น ๆ^๒ ส่วนคนในบังคับอังกฤษชาวยุโรปนั้นไม่ได้มีส่วนในการลงชื่อยื่นฎีกาด้วย เพราะเกรงว่าจะทำให้รัฐบาลไทยไม่พอใจ อาจมีผลต่อการดำเนินธุรกิจของตนได้ คนในบังคับอังกฤษชาวยุโรปเหล่านี้เพียงแต่มีความรู้สึกว่าคุณเสียเกียรติที่ต้องอยู่ใต้อำนาจศาลไทย มีผู้พิพากษาไทยที่ชาวยุโรปเห็นว่าเป็นชนชาติที่ค้อยกว่าตน นอกจากนี้ภายใต้อำนาจศาลไทย ชาวยุโรปยังมีฐานะเท่ากับชาวเอเชียซึ่งเป็นลูกจ้างคนงานของตน^๓

^๑ หจข., ร.๕ ค. ๑๘/๓, หนังสือราชการปี ร.ศ. ๑๑๕ เรื่องขยายเขตแขวงกงสุลอังกฤษเมืองเชียงใหม่ (๕ เม.ย. ๑๑๕ - ๒๕ ค.ค. ๑๑๕).

^๒ P.R.O., Inclosure 1 in No. 1 Memorandum by Consul Beckett, Feb., 1904.

^๓ Ibid.

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอังกฤษยังยอมรับระบบศาลต่างประเทศเช่นเดิม เพราะเห็นว่าข้อเสนอของคนในบังคับอังกฤษที่จะให้เลิกระบบศาลต่างประเทศนั้นไม่อาจปฏิบัติตามได้ เพราะอาจมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งเศสเองก็ได้ยอมรับระบบศาลต่างประเทศในภาคเหนือแล้วใน พ.ศ. ๒๔๔๗ ประกอบกับข้อบกพร่องของศาลต่างประเทศที่ปรากฏในภูมิภาคนั้น อังกฤษเห็นว่ายังสามารถแก้ไขได้ ทางฝ่ายรัฐบาลไทยเองก็แสดงท่าทีพร้อมที่จะให้ความร่วมมือตามคำขอของอังกฤษเสมอ ๆ รัฐบาลอังกฤษจึงไม่เห็นว่าการรื้อฟื้นศาลดังกล่าวมีน้ำหนักพอที่จะยกเลิกระบบศาลต่างประเทศที่ดำเนินมาเกือบ ๓๐ ปีแล้ว เมื่อไทยและอังกฤษได้ตกลงทำสัญญากันอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ อังกฤษจึงแก้ไขปัญหาความไม่เสมอภาคของคนในบังคับ ด้วยการขยายระบบศาลต่างประเทศไปเหนือคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนก่อนสัญญาทั่วพระราชอาณาจักร

สำหรับคนในบังคับฝรั่งเศสนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการร้องเรียนไม่พอใจระบบศาลต่างประเทศแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะฝรั่งเศสเริ่มใช้ระบบศาลต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ซึ่งเป็นช่วงหลังที่ไทยได้ปฏิรูปการศาลและกฎหมายให้อยู่ในสภาพที่ดีพอสมควรแล้ว ประกอบกับการเริ่มใช้ศาลต่างประเทศในภาคเหนือซึ่งมีคนในบังคับฝรั่งเศสน้อย ทั้งคนเหล่านั้นไม่ค่อยมีผลประโยชน์ทางธุรกิจมากเท่าคนในบังคับอังกฤษ จึงไม่ค่อยมีคดีความเกิดขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ฝรั่งเศสก็ขยายระบบศาลต่างประเทศออกไปเหนือคนในบังคับฝรั่งเศสชาวเอเชียทั่วประเทศ ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกไม่เสมอภาคกัน ดังที่เกิดกับคนในบังคับอังกฤษ

นอกจากระบบศาลต่างประเทศจะประสบความสำเร็จด้วยดีในการให้ความสะดวกและความยุติธรรมแก่คนในบังคับต่างชาติและคนในบังคับไทยที่มีคดีเกี่ยวข้องกันแล้ว ระบบศาลต่างประเทศยังประสบความสำเร็จอย่างดี ในการเรียกร้องเอกราชทางการศาล เพราะศาลต่างประเทศเป็นเครื่องยืนยันถึงประสิทธิภาพของศาลไทยว่าสามารถพิจารณาคดีความของคนในบังคับต่างชาติได้อย่างยุติธรรม

ศาลต่างประเทศเป็นกำลังใจให้รัฐบาลไทยเร่งการปฏิรูปทางการศาลและกฎหมาย เพื่อให้ต่างชาติพอใจในระบบการศาลของไทย รัฐบาลจึงพยายามจัดสรรให้ศาลต่างประเทศมีผู้พิพากษาที่มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี กฎหมายที่ใช้ในศาลต่างประเทศเป็นกฎหมายที่ได้รับการปรับปรุงให้ลุล่วงความรุนแรงกว่ากฎหมายไทยโบราณ มีการยกเลิกการหาผู้ต้องหาเพื่อไต่สวนตามจารีตนครบาล คดีที่กฎหมายไทยยังไม่ครอบคลุมถึง รัฐบาลก็ได้ประนีประนอมให้ใช้กฎหมายแบบตะวันตกได้ กฎข้อบังคับของศาลต่างประเทศได้รับการพิจารณาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์อยู่เสมอ จนได้ประกาศเป็นพระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาคดีต่างประเทศ เชียงใหม่ ร.ศ. ๑๑๖ และเพื่อให้ศาลต่างประเทศปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ไทยได้เริ่มให้มีที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศประจำศาลต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ โดยต่างชาติไม่ได้ขอร้องแต่อย่างใด^๑

ความตั้งใจจริงของรัฐบาลไทยในการส่งเสริมระบบศาลต่างประเทศให้มีประสิทธิภาพนี้ ทำให้ต่างชาติไม่อาจปฏิเสธถึงประโยชน์ที่ศาลต่างประเทศให้ต่อคนในบังคับของตน ในแง่ที่ทำให้ได้รับความสะดวกและความยุติธรรมในการฟ้องคดีความในเมืองที่ห่างไกล มหาอำนาจตะวันตกที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ อังกฤษและฝรั่งเศส จึงยอมรับระบบศาลต่างประเทศเหนือคนในบังคับของตนทั่วประเทศไทยในที่สุด เป็นเรื่องยืนยันถึงความสำเร็จทางการศาลของศาลต่างประเทศและเป็นข้อสนับสนุนการเรียกร้องให้ต่างชาติมอบอำนาจทางการศาลเหนือคนในบังคับให้แก่ไทยให้สมควรกับการที่ไทยได้ปฏิรูปการศาลและกฎหมายให้ดีขึ้นเรื่อง ๆ ดังที่ได้แสดงออกใน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กจข., ร.๕ ต. ๕/๘, เรื่องศาลต่างประเทศมณฑลลาวเฉียงขออนุญาตให้มิสเตอร์โรบิน ขึ้นไปเป็นที่ปรึกษาพระยาทรงช่วยจัดการศาลเชียงใหม่ (๒๐ มี.ย. ๑๑๗ - ๒๑ มี.ย. ๑๑๗).

การทำงานของศาลต่างประเทศซึ่งเป็นศาลไทยแท้ ๆ

ความสำเร็จทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

นโยบายของไทยและชาติมหาอำนาจตะวันตกต่อระบบศาลต่างประเทศนั้นมีจุดมุ่งหมายพื้นฐานที่สำคัญอันหนึ่งคือ สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันและขจัดปัญหาขัดแย้งระหว่างกงสุลกับรัฐบาลไทย อันเกิดจากปัญหาความของคนในบังคับต่างชาติ

ปัญหาอำนาจทางการศาลที่เกิดขึ้นภายหลังการทำสัญญาภักดีนานาประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติมหาอำนาจตะวันตกดำเนินไปได้ไม่ค่อยดีนัก เพราะบ่อยครั้งที่กงสุลมักดำเนินการอย่างเข้มงวด เพื่อคุ้มครองคนในบังคับของตนถึงกับข่มขู่ให้รัฐบาลไทยปฏิบัติตามที่ตนต้องการ เช่น กรณีของฝรั่งเศส กงสุลฝรั่งเศสมีกล่าวเอียงเข้าข้างคนในบังคับของตนบ่อย ๆ ดังพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "...ท่าทางที่จะสู้นั้นก็มิได้อยู่แต่การที่พูดจากันกับผู้ซึ่งฟังแต่หูข้างเดียว เช่นกงสุลฝรั่งเศส เป็นการลำบากยิ่ง กลัวว่าพวกเขาจะทำความยุ่ง ๆ ขึ้นไว้ น่าจะเป็นเหตุประกอบเรื่องราวอะไรได้ตามฤดูกาล..."^๑ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาลไทยจึงได้พยายามที่จะขออำนาจทางการศาลเหนือคนในบังคับต่างชาติ แต่ชาติมหาอำนาจหวงแหนอำนาจศาลกงสุลนี้อย่างยิ่ง แต่เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันนอกเหนือจากจุดประสงค์อื่น ๆ ก็ได้มอบอำนาจทางการศาลเหนือคนในบังคับบางประการให้แก่ไทย โดยอังกฤษเริ่มเป็นชาติแรกในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ รัฐบาลอังกฤษที่อื่นเคยได้ยอมให้มีการตั้งศาลต่างประเทศขึ้นในภาคเหนือของไทย

^๑พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ พระราชทานกรมหลวงเทเวศวงศ์วโรปการ ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ค. ๑๓ แห่ง ๗/๑๓ อ้างถึงใน ทรงศรี อัจจุรณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต..., หน้า ๕๓ - ๕๔.

ทั้งนี้ มีจุดประสงค์แรกเริ่ม เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีของคนในบังคับอังกฤษโดยผู้พิพากษาไทยและใช้กฎหมายไทย ทำให้รัฐบาลไทยพอใจมาก ได้ยึดถือรัฐบาลอังกฤษที่อื่นเค็ยเป็นมิตรที่ดี ที่จะร่วมปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาทางการศาล และปัญหาโจรผู้ร้ายในภาคเหนือที่สร้างความเดือดร้อนให้คนในบังคับอังกฤษ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ ก็ได้มีการทำสัญญาระหว่างรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนกับรัฐบาลไทย แก้ไขขอบเขตอำนาจของศาลต่างประเทศให้กว้างขวางกว่าเดิม พร้อมกับตั้งรองกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ เพื่อให้คำปรึกษาแก่ศาลต่างประเทศด้วย ไทยพอใจการเพิ่มอำนาจทางการศาลโดยใช้ระบบศาลต่างประเทศเป็นอันมาก ได้พยายามให้ชาติมหาอำนาจอื่น ๆ เช่น ฝรั่งเศสยอมรับระบบนี้ด้วย ในการทำอนุสัญญาเมืองหลวงพระบางในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ แต่ฝรั่งเศสไม่ยินยอมเพราะเกรงจะเสียผลประโยชน์ของตน^๑ ดังนั้นอังกฤษจึงเป็นชาติแรกที่เริ่มใช้ระบบศาลต่างประเทศเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปีกว่าที่ชาติมหาอำนาจอื่นจะยอมรับ^๒ และอังกฤษได้ให้ความร่วมมือด้วยดีเสมอในทุกกรณีที่เกี่ยวข้องกับศาลต่างประเทศและคนในบังคับ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอังกฤษจึงดำเนินไปด้วยดีกว่าชาติมหาอำนาจอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือซึ่งเป็นเขตที่ใช้ศาลต่างประเทศเป็นเขตแรกนั้น อังกฤษมีอิทธิพลสูงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง จะเห็นได้ว่าบริษัทอังกฤษคุมการทำป่าไม้ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมด รองกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ได้รับความไว้วางใจมากจากข้าหลวงไทย ถึงกับมีการปรึกษาขอราชการที่เกี่ยวข้องกับต่างชาติ^๓

^๑ เอกสารไทย แฟ้ม ม. ๑๗/๑ ปีที่ ๑ สำเนาจดหมายโต้ตอบลงวัน ๔ ๒ ๕ คำ จ.ศ. ๑๒๔๗ อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. ๒๔๓๑," หน้า ๑๐๗.

^๒ อังกฤษเริ่มใช้ระบบศาลต่างประเทศใน พ.ศ. ๒๔๑๖ และฝรั่งเศสเริ่ม พ.ศ. ๒๔๔๗.

^๓ หจข., ร.๕ ม. ๕๕/๕๗, บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาทรงสุรเดช กับ มร.อาเซอร์ (๔ พ.ย. ๑๑๔).

นอกจากศาลต่างประเทศจะเป็นเครื่องแสดงน้ำใจไมตรีของต่างชาติต่อไทยแล้ว ในส่วนของไทยเอง ศาลต่างประเทศมีส่วนอย่างมากในการช่วยให้รัฐบาลดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตกับต่างชาติด้วยดี ก่อนการตั้งศาลต่างประเทศในภาคเหนือ มักมีปัญหาขัดแย้งรุนแรงระหว่างรัฐบาลไทยกับกงสุลอังกฤษ เนื่องจากปัญหาคดีความในหัวเมืองเหล่านั้น เพราะกงสุลไม่พอใจที่คนในบังคับของตนไม่ได้รับความยุติธรรมจากศาลหัวเมือง จึงไต่ร้องเรียนต่อรัฐบาลให้จัดการให้เป็นที่พอใจ รัฐบาลไทยแก้ไขด้วยการส่งข้าหลวงไทยไปชำระคดีเป็นครั้งคราว แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคดีได้ เพราะข้าหลวงไทยไม่มีอำนาจมากพอที่จะบังคับว่ากล่าวเจ้านายขุนนางในพระราชภาคเหนือได้ กงสุลได้มีหนังสือติเตียนมายังรัฐบาลหลายครั้ง ถึงกับขู่ว่าจะรายงานไปยังรัฐบาลของตนให้ยื่นมือเข้ามาจัดการกับประเทศภาคเหนือเอง^๑ ในสายตาของข้าราชการไทยนั้น เห็นว่าการติดต่อกันระหว่างต่างชาติกับหัวเมืองของไทยนั้นเป็นเรื่องควรระมัดระวังอย่างยิ่ง ยิ่งติดต่อกันใกล้ชิดก็ยิ่งมีปัญหามากเหมือนลั่นกับพื้นที่ต้องกระทบกันบ้าง แต่ฝ่ายที่เสียเปรียบคือไทย ซึ่งคอยอำนาจกว่า เปรียบเหมือนลั่นที่กระทบกับพื้นที่ต้องเจ็บอยู่ฝ่ายเดียว^๒ ปัญหาคดีความในหัวเมืองเหล่านี้หากปล่อยทิ้งไว้จะทำให้ความสัมพันธ์กับต่างประเทศมีหมองลง ยิ่งกลายเป็นข้ออ้างให้ต่างชาติใช้เพื่อยึดครองดินแดนไทย ระบบศาลต่างประเทศที่ตั้งขึ้นสามารถดูแลให้คนในบังคับได้รับความยุติธรรม ขจัดปัญหาคดีความค้างค้ำ แม้ว่าในระยะมีคดีของคนในบังคับเกิดมากขึ้น เพราะคนเหล่านั้นเดินทางเข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพในพระราชอาณาเขตมากขึ้น แต่คดีความก็ถูกลงไปไต่ด้วยดี แทบจะไม่มีกรณีการถอนคดีและยื่นอุทธรณ์ที่ส่งไปยังศาลอุทธรณ์ ความสัมพันธ์ระหว่าง

^๑ หจข., ร.๕ มท. ๖ จ.ศ. ๑๒๓๔, หน้า ๑๐๒.

^๒ หจข., ร.๕ ย. ๕.๒/๖, กรมหมื่นพิทยลาภา กรวยบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๗ ม.ค. ๑๑๕).

รัฐบาลกับกงสุลดำเนินไปไต่ถามวัน ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีปัญหาขัดแย้งกันอย่างรุนแรง
อีกเลย

ความสำเร็จทางการเมือง

ศาลต่างประเทศประสบความสำเร็จด้วยดีทางการเมือง ๒ ประการ
กล่าวคือ ศาลต่างประเทศเป็นหน่วยงานของไทยหน่วยแรกที่ตั้งขึ้นในประเทศราชภาค
เหนือ เพื่อมุ่งไปสู่การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และศาลต่างประเทศสามารถป้องกัน
การขยายอิทธิพลของต่างชาติในหัวเมืองที่ห่างไกล

ประการแรก ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๑๖ นั้น ไม่ได้มีหน่วยงานหรือข้าราชการของไทย
ประจำอยู่ในประเทศราชภาคเหนือเลย เจ้านายขุนนางมีอำนาจเด็ดขาดในการปก-
ครองโดยไทยไม่ได้เข้าแทรกแซงแต่อย่างใด ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ไทยมีนโยบายที่จะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเพื่อความ เป็นปึกแผ่นของบ้าน
เมือง ประกอบกับสถานการณ์ในภาคเหนือ นั้น เอื้อต่อการที่รัฐบาลกลางจะเข้าแทรกแซง
การบริหารภายใน เพราะเจ้านายขุนนางกำลังมีปัญหาขัดแย้งกับคนในบังคับอังกฤษ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนปลายสมัยพระเจ้ากาวิโลรสฯ (พ.ศ. ๒๓๘๖ - ๒๔๑๓)
เจ้านายขุนนางถูกคนในบังคับอังกฤษฟ้องร้องหลายสิบคดี เกี่ยวกับป่าไม้และการทุจริต
ต่อหน้าที่ ตลอดจนกคชี่ข่มเหง รัฐบาลไทยจึงถือโอกาสนี้เข้าควบคุมการติดต่อกับต่าง
ประเทศในภาคเหนือ โดยกำหนดให้ข้าหลวงตุลาการศาลต่างประเทศที่ตั้งขึ้นในปี
พ.ศ. ๒๔๑๖ มีอำนาจในการติดต่อกับต่างประเทศแต่ผู้เดียว ต่อมาเมื่อเจ้านาย
ขุนนางแตกแยกกันเอง ไทยก็ค่อย ๆ เข้าแทรกแซงอำนาจการบริหารบ้านเมืองจนสามารถ
ยึดอำนาจการปกครองจากเจ้านายขุนนางมาอยู่กับข้าหลวงไทยในที่สุด

ประการที่ ๒ ศาลต่างประเทศสามารถควบคุมการขยายอิทธิพลของต่างชาติ
ในหัวเมืองที่ห่างไกลของไทยได้เป็นอย่างดี เดิมนั้นรัฐบาลไทยหวังเกรงการขยาย
อำนาจนิยมของชาติมหาอำนาจตะวันตกมาก จึงพยายามควบคุมอิทธิพลของชาติตะวันตก

ด้วยการระงับไว้ในสัญญาต่าง ๆ ที่ลงนามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ไทยอนุญาตให้คนในบังคับต่างชาติอาศัยอยู่เฉพาะในเขตกรุงเทพฯ และเมือง
 ไกลเคียงที่กำหนดไว้ในสัญญาเท่านั้น แม้แต่การเดินทางท่องเที่ยวหรือติดต่อธุรกิจที่
 ใช้เวลาเดินทางเกิน ๒๔ ชั่วโมง จะต้องแจ้งให้กงสุลทราบและขอรับหนังสือเดินทาง
 จากเจ้าพนักงานไทย ฝ่ายไทยมีสิทธิห้ามการเดินทางไปยังที่ ๆ ไม่เหมาะสมโดยแจ้ง
 เหตุผลให้กงสุลทราบ^๑ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการควบคุมดูแลคนในบังคับไม่ให้ออก
 ไปมีปัญหามันในเมืองที่ห่างไกล แต่ปรากฏว่าสัญญานี้ไม่สามารถควบคุมคนในบังคับให้อยู่
 เฉพาะในกรุงเทพฯ ได้ เพราะคนในบังคับต่างชาติไม่ได้มีเฉพาะคนเชื้อสายยุโรปเท่านั้น
 แต่มีคนในบังคับเชื้อสายเอเชียที่บ้านเมืองถูกมหาอำนาจตะวันตกยึดเป็นอาณานิคม เช่น
 พม่า ญวน เขมร และมลายู คนในบังคับชาวเอเชียเหล่านี้ไม่ได้เดินทางเข้ามาอยู่ใน
 กรุงเทพฯ แต่อยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ เป็นปัญหาใหญ่สำหรับไทย เพราะคนพวกนี้มีจำนวน
 มาก กระจุกกระจายอยู่ทั่ว ๆ ไป มีทั้งมาอยู่ถาวรและมาติดต่อค้าขายชั่วคราว ปัญหา
 ระหว่างรัฐบาลไทยกับกงสุลต่างชาติเกี่ยวกับคนในบังคับในกรุงเทพฯ ก็ยุ่งยากมากอยู่
 แล้ว เพราะกงสุลมักถือโอกาสขยายอิทธิพลทางการเมืองด้วยการรับจดทะเบียนชาว
 เอเชียชาติต่าง ๆ ให้เข้ามาเป็นคนในบังคับของตน และยังขอตั้งรองกงสุลตามหัวเมือง
 ที่มีคนในบังคับของตนอาศัยอยู่อีกด้วย รัฐบาลไทยเกรงว่าการปล่อยให้คนในบังคับต่าง
 ชาติในเมืองที่อยู่ไกลหูไกลตาของรัฐบาลอยู่ภายใต้อำนาจกงสุลอย่างเต็มที่ ย่อมจะทำ
 ให้อิทธิพลของกงสุลขยายกว้างขวางออกไป เป็นการกระทบกระเทือนความมั่นคงของ
 ชาติ ดังนั้นข้อเสนอของต่างชาติที่จะตั้งรองกงสุลตามหัวเมืองที่ห่างไกลจึงได้รับการ
 ปฏิเสธหลายครั้ง จนในที่สุดรัฐบาลไทยยอมตกลงเมื่อมีการแลกเปลี่ยนที่น่าพอใจ คือ
 มีการตั้งศาลต่างประเทศเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีคนในบังคับ โดยกงสุลไม่มีสิทธิแทรก
 แขนงนอกจากการถอนคดีเมื่อจำเป็นเท่านั้น

^๑ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี..., ๒ : ๒๘.

การที่คนในบังคับต่างชาติที่อาศัยอยู่ตามหัวเมืองไกล ๆ ต้องอยู่ภายใต้อำนาจศาลต่างประเทศซึ่งมีผู้พิพากษาเป็นคนไทย ตัดสินคดีความตามกฎหมายไทย ทำให้ชาวเอเชียที่นิยมจดทะเบียนเป็นคนในบังคับต่างชาติ เพื่อหวังความคุ้มครองทางด้านการศาล ไม่เห็นความสำคัญหรือประโยชน์ของการจดทะเบียนเป็นคนในบังคับอีกต่อไป แม้แต่คนในบังคับโดยเชื้อชาติก็ตาม จะเห็นจากรายงานของกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่และสงขลาว่า หลังจากการให้สัตยาบันสัญญาไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ แล้ว คนในบังคับอังกฤษมาจดทะเบียนน้อยลง บางรายพยายามปกปิดสัญชาติของตน ที่สุดมีคนในบังคับแอมมาขอจดทะเบียนในเวลากลางคืน และในจำนวนคนในบังคับในเมืองนั้น ๓๐๐ คน มีคนมาจดทะเบียนเพียง ๑๖ คนเท่านั้น กงสุลสันนิษฐานว่าการที่คนในบังคับต้องอยู่ภายใต้อำนาจศาลไทย มีหน้าที่เสียภาษีและถูกเกณฑ์แรงงานเหมือนคนไทย ทำให้คนในบังคับไม่สนใจที่จะมาจดทะเบียนแสดงฐานะของตน^๑

ความสำเร็จทั้งสามด้านของศาลต่างประเทศดังกล่าว เกิดจากความตั้งใจจริงของรัฐบาลไทย ในอันที่จะปรับปรุงระบบศาลต่างประเทศให้มีประสิทธิภาพเป็นที่เชื่อถือของต่างชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาทางด้านการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการศาล เพื่อใช้ศาลต่างประเทศเป็นวิถีทางที่จะคืนรูปสู่เอกราชทางการศาล โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ เช่น ความงบประมาณและบุคคลากร ต่างชาติที่ให้ความร่วมมือด้วยก็คือ อังกฤษ ซึ่งแม้จะต้องยอมรับศาลต่างประเทศด้วยความจำเป็นเพราะขาดงบประมาณและบุคคลากรที่จะใช้อำนาจศาลสูงสุดในหัวเมืองของไทยได้ แต่อังกฤษได้พยายามประนีประนอมใช้ความอดทนต่อความยุ่งยากของศาลต่างประเทศในชั้นต้น ๆ ให้ความช่วยเหลือ

^๑ F.O. 422/65, Wood to Beckett, 22 September 1910 cited by Chandran Jeshiran and Thamsook Numnonda, The Northern Malay States..., ch. 6 p. 27.

เสนอแนะการแก้ไขต่าง ๆ ตามสมควร การดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับศาลต่าง
 ประเทศนั้น อังกฤษจะคำนึงถึงความสัมพันธ์อันดีต่อกันเป็นหลัก ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ
 การใช้อ่านาจอหนดคดีของกงสุลอังกฤษ ซึ่งไม่ค่อยถูกนำมาใช้ ทั้งนี้เพราะเกรงจะเป็น
 ผลเสียต่อความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ^๑ วิธีถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันดังกล่าวทำให้
 ระบบศาลต่างประเทศดำเนินไปด้วยดี จนทำให้ชาตินิยมหาอ่านาจออื่น ๆ เช่น ฝรั่งเศส
 อิตาลีและเคนมารู้คหันมายอมรับระบบศาลต่างประเทศด้วยในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ และปี
 พ.ศ. ๒๔๘๘ และในที่สุดขยายอำนาจของศาลต่างประเทศออกไปทั่วพระราชอาณาจักร
 ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ และ พ.ศ. ๒๔๘๙

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ W.A.R. Wood, Consul in Paradise, p. 46.